

సంఖ్య

మార్చి-1994

ప్రపంపి

480

వ్యవసాయ విజ్ఞాన
ప్రచారక-ఆంధ్ర ప్రదేశ్

విజయవాడ మాచవరంలో హిందీ ప్రచారక ప్రశిక్షణ మహా విద్యాలయం పై భాగముతో
నిర్మించబడిన కొత్తవారునకు ఆంధ్రసభ అధ్యక్షులు శ్రీ బోయపాటి నాగేశ్వరరావు
గారు ప్రారంభోత్సవము చేయుచున్నపుడు తీసిన ఛాయా చిత్రం.

480

స వం

సాహిత్య మాసపత్రిక

మార్చి-1994

సంపాదకులు

వేమూరి ఆంజనేయ శర్మ

శ్రీ ఈమని దయానంద

శ్రీ అన్నదానం శంకరశాస్త్రి

దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభ-ఆంధ్ర

భైరతాబాద్, హైదరాబాద్-500004

Recommended for use in all the Public libraries and School Libraries by
the Director of Public Libraries, Andhra State, Madras, Vide proceedings
Dis No. 30/55 dated 6th January-1955.

ఈ సంచికలో

1. సంపాదకీయం
2. దాశరథి కవిత— ఒక పరామర్శ — శంకరగంటి రమాకాంత్
3. 'ఆరోహణ'లో మానవతా విలువలు — ఎన్. ఈశ్వరరెడ్డి
4. గంగిరెద్దు— రమణీయ కావ్యం — వై. నాగయ్య
5. తెలంగాణా మాండలిక భాషలో
మొదటి కథా సంపుటి— కడుపుకోత — బి.ఎన్. ఆచార్య
6. 'కవినాథులు' తంయాల లక్ష్మీనృసింహా
చార్యుల వారి కుట్టా కృష్ణ పిలాసం— ఒక స్మరణిక— పాతూరి రఘురామయ్య
7. నిశాంతం ఒక మధుర కావ్యం — వై. నాగయ్య
8. అర్ధి గీతాలలో చల్లాహృదయం —డా॥ పొన్నా లీలావతమ్మ
9. స్వర్ణ —బిగ్గెన్
10. భావనైవరీత్యం —జి. శ్రీశైలం
11. కళయోగం —బిలా చంద్రయ్య
12. వరిపైరుల అజువజువున —యస్. లక్ష్మీ నారాయణాచార్య
13. వార్తాపాపి

సమైక్యత

స్వతంత్ర భారతదేశ జనాభా ప్రస్తుతం తొంభై కోట్ల వరకు వుంటుందని అంచనా. ఆ తొంభై కోట్ల మందికి దాదాపు ఆరువందల భాషలు. ఎన్నో వందల మతాలు, కులాలు, సంస్కృతులూను! ఇన్ని విభేదాలున్నా భారతదేశం భిన్నత్వంలో ఏకత్వం సాధించుకునేందుకు నిరంతరం కృషి చేస్తూనే ఉంది.

స్వతంత్ర సంగ్రామ దినాల్లోనూ ఆ తర్వాత కూడా దేశమంతటా ఒక సామాన్య భాష వాడుకలో వుండవలసిన అవసరాన్ని గుర్తించే గాఢీ నెహ్రూవంటి మహాత్ములు అధిక సంఖ్యాకులు మాట్లాడే హిందీని అందుకు అనువైన భాషగా గుర్తించి ప్రచారం సాగించాడు. అయితే జాతీయ భాషగా హిందీకి గుర్తింపు లభించిన తర్వాత కూడా కొన్ని రాష్ట్రాలలో ప్రజలు యితర ప్రాంతాల వారిలో స్నేహ సంబంధాలు పెంపొందించుకునేందుకు, తమ తమ భాషలు ఆలోచనలు తెలియజెప్పి భావసామ్యాన్ని సాధించేందుకు అవసరమైన భాషగా హిందీని స్వీకరించేందుకు తయారుగాలేదు. అయితే సామాన్య ప్రజల సంఖ్య విద్యాధికుల కంటే ఎక్కువ అన్నది, వారిలో అధిక సంఖ్యాకులు హిందీనే వాడుక భాషగా వ్యవహరిస్తారు అన్నది కూడా జగమెరిగిన సత్యమే. అయితే పెద్ద పెద్ద పదవులలో వున్నవారు అంగభాషకే పెద్ద పీఠ వేయడం వల్ల హిందీ భాష ద్వారా జాతీయ సమైక్యతను సాధించే ప్రయత్నం సఫలమవడం లేదు.

ఇప్పటికీ పార్లమెంటు, రాష్ట్ర శాసన సభలు చట్టాలను అంగ భాషలోనే రూపొందిస్తున్నాయి. రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు కూడా చట్టాలను అంగంలోనే రూపొందించి వాటి అనువాదాన్ని ప్రాంతీయ భాషలతో ప్రకటిస్తున్నాయి. అయితే హిందీ ప్రాంతీయ భాషగా వున్న కొన్ని రాష్ట్రాల చట్టాలను హిందీలో రూపొందించి తర్వాత యింగ్లీషులోకి అనువదించి ప్రకటించినా యిటువంటి రాష్ట్రాల సంఖ్య బహు

తక్కువ. భారత దేశాన్ని రెండు వందల సంవత్సరాల పాటు తమ అధీనంలో వుంచుకుని మనకు కట్టపెట్టిన ఆంగ్లభాషకు యిప్పటికీ యితర ప్రాముఖ్యతను యివ్వడం చింతించవలసిన విషయమే. ఒక విదేశీ భాషతో దేశ పరిపాలనా వ్యవహారాలు నడపడం మరి ఏ యితర దేశంలోను లేదన్నది నిర్వివాదాంశం.

ప్రస్తుతం ఏ రాష్ట్రంలో చూసినా ప్రాంతీయతా భావాన్ని వేర్పాటు వాదాన్ని రెచ్చగొట్టేందుకు తాజాకీయాలు నడిపే నాయకుల సంఖ్య ఎక్కువవడంవల్ల స్నేహంగా శాంతియుతంగా సహజీవనం సాగించగలిగే పరిస్థితులు మృగ్యం అవుతున్నాయి. వీరే సామాజిక ఐక్యతకు విఘాతం కలిగిస్తూ నేను, నా మతము, నా ప్రాంతము అన్న ఛిన్న బీజాలు నాటి కులాల ప్రాతిపదికగా తక్కువ ఎక్కువ అన్న వేర్పాటు భోరణిని ప్రజల్లో రెచ్చగొడుతున్నారు ఇటువంటి వారి ప్రయత్నాలు సాగనివ్వకుండా ప్రస్తుతం వున్న విభేదాలను అంతరింపజేసి ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలో ప్రజలందరూ సమానులేనన్న గ్రహింపు కలిగించేందుకు పరస్పర అవగాహనకు అనువైన భాష హిందీయే అని గుర్తించి నవభారత నిర్మాణానికి పూనుకోవలసిన బాధ్యత ప్రజలందరిపైనా వుంది. ఈ సందర్భంలో ఈ సంవత్సరం అంటే 28 ఫిబ్రవరి 94లో దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభ వారి ఆధ్వర్యంలో మద్రాసులో జరిగిన 68వ స్నాతకోత్సవంలో ఉన్నత పరీక్షలలో పట్టాలు పుచ్చుకున్న దాదాపు పన్నెండు వేలమంది విద్యార్థిని విద్యార్థులకు ఆ పైన మద్రాసు, హైదరాబాద్ ఎర్నాకులం దార్వాడ్ స్నాతకోత్తర కేంద్రాలలో ఎమ్.ఏ, ఎమ్ ఫిల్. పి.హెచ్.డిలలో పట్టాలు పుచ్చుకున్న వారినేగాక యితర కేంద్రాలలో నడవబడుతున్న బి.యడ్ మరియు అమవాద డిప్లమాలను పొందిన వారినందరినీ అభినందిస్తూ జాతీయ సమైక్యతను పొందించేందుకు నడుముకట్టవలసిన గురుతరమైన బాధ్యతను మరొక్కసారి గుర్తు చేస్తున్నాము.

సాహిత్యవీధి

పుస్తక పరిశీలన

దాశరథి కవిత-ఒక పరామర్శ

—శంకరగంటి రమాకాంత్

ఆంధ్రదేశములో కవులకు కొడువలేదు. వారిలో నన్నయ, తిక్కన, ఎఱ్ఱనలు కవిత్వముగా పేరుపొందారు. మనకు ఆ కవిత్వయమందే ఎంత ఇష్టమో, ఎంత గౌరవమో ఆ పదబంధమందే కూడా అంతే ఇష్టము. శ్రీశ్రీగారు తన దృష్టిలో తిక్కన, వేదన, గురజాడలు కవిత్వయం అన్నారు. అలాగే గుంటూరు శేషేంద్ర శర్మగారు జక్కన, పిల్లలమరికి పినవీర భద్రన్న, శ్రీనాథ కవిసార్వభౌములను ప్రబంధ కవిత్రయంగా సూచించారు. అలాగే నేను ఆత్మాదునిక కవిత్వయంగా శ్రీశ్రీ, దాశరథి, నారాయణరెడ్డి గార్లను పేర్కొంటే సబబే అవుతుందని తలస్తాను. శ్రీశ్రీ అత్యుదయకవి. నారాయణరెడ్డి ఎంత నూత్న కవిత్వం వ్రాసినా ప్రమాణంగా భావకవి. దాశరథి భావాభ్యుదయ కవిత్వకత్తాల్లోని సుగుణాలను రెండినీ తనలో ఇమిడించుకొని సజ్యుడవ మెత్తిన మహాకవి. తిక్కన వ్యాసుణ్ణి తన భార్యను తారికలో మురిస్తూ అతణ్ణి 'విద్యకన్య స్రవనీయ భవ్యకవితావేళ'దని పేర్కొంటాడు అలాంటి

భవ్య కవితా వేళం దాశరథిలో పరిపూర్ణంగా ఉంది.

ఈ వ్యాసంలో 'దాశరథికవిత' అనే కావ్య సంకలనం లోని అగ్నిధార, రుద్రపీఠ, మహాద్రోదయం, పురీక్షవం, అమృతాపషేకం, కపితా పుష్పకం-అనే ఆరు కవితా సంపుటలలోని కవితలను స్థావరీ పురాకానాయామిసారంగా పరామర్శించటం జరిగింది.

దాశరథిగారు 'రుద్రపీఠ' అనే కావ్యసంపుటి లోని 'రససమిధి' అనే కవితలో 'నా కవితా లతాంతము ప్రాత దనమ్మును త్రావి త్రేస్వి నాజాకగు క్రొత్తవాసనలు' చూపినదంటాడు. నిజమే. దాశరథి పాతకపుం రచనలను బాగా పఠించి, మదిందీ ఆకళింపు చేసుకొని తదవ్యయన జన్యమైన కంఠదమ్ము సంస్కృతి బలంతో తన గొంతువిచ్చి పదుగురు మెచ్చే కవిత్వం వ్రాశాడు.

ఈ వ్యాసంలో నేను కావ్యసంపుటిని పాత కుల కోసం కుండలీకరణంలో సూచిస్తున్నాను.

ఆంధ్రప్రదేశ్ బాలర గురుకుల పాఠశాల, (వయా)మెట్ పల్లి (హిస్ట్రీ, కోరుట్లమండలం, కరీంనగరం(జి)505325.

మార్చి '94 : ప్రపంచి : 3

చందోదయ ఖండికలో [అగ్నిధార] 'వచ్చినవాడు చంద్రముడు' అనేపద్యారంభం 'వచ్చినవాడు వల్లను దవళ్ళము గెల్చుమనంగూడు' అనే తిక్కన పద్యాన్ని జ్ఞప్తికి తెస్తుంది. 'ఊర్వశి'లోని [అమృతా విషేకం] 'మత్త' కృంగాయితగణిని ధ్వని' అనే ప్రయోగం కూడా తిక్కనగారి "భద్రాయితమూర్తి అనే ప్రయోగ ప్రభావమును కలిగివుంది. 'మధురధము' లోని [మహాంధ్రోదయము] "కునమప్రేంబద్రసాలాగని శేషిరోహకు డాచువెర గమికర్మిభూతవాసంతమున్"

అనేపాదంలోని 'గమికర్మిభూత'లో నేనున్నా నంటూ శ్రీనాథభట్టారకుడు చిరునివ్వలు చిందిస్తూ దర్శనమిస్తాడు. 'మధుమంజరి' కవితలోని (కవితా పుష్పకం) నువ్వుబువ్వు నవ్వే జన్మని నానిక కోపమున గులాబి రూపుదాల్చి' అన్న పద్యరాగం లోని మొదటిపాదం చేమకూరవారిదే. 'నీలరవ్య' అనే కవితలోని (కవితాపుష్పకం) 'నల్లనివాడ, జ్ఞాననయనమ్ములవాడ, మనస్సు లోపలనె తెల్లని వాడ' అనే పద్యం బిమ్మెరసోతరాజుగారి 'నల్లని వాడు, పద్మనయనమ్ములవాడు' అనే పద్యానికి ముద్దబిడ్డ. పద్మనయనాలు బౌతిక శరీరాన్ని వర్ణిస్తాయి. కాని దాశరథి జ్ఞాననయనానికి తన పద్యంలో స్థానమిచ్చి పోతనను అనుకరిస్తూనే కొత్తపోకడపోయి తనతనాన్ని నిలుపుకొన్నాడు. మనుచరిత్రలో అల్లసానిపెద్దన అరుణాస్పదపురాన్ని అలివరిల్లస్తూ 'అతడు పుట్టిన చిగుడుకొమ్మైన చేప' అంటాడు. అలాగే దాశరథి తెలంగాణాలో గడ్డిపోత యును సంధించెన్ కృపాజమ్ము' (రుద్రవీణ) అని గడ్డిపోత కూడా కత్తి సంధించి 'దేర్ఘవ్యంపై తిరగబడింది అంటాడు. భీరువు, వీరుడూ లేదా లేకుండా నిజాం నవాబు మీదికి ప్రవేశిస్తాడు తిరుగు వాటు చేశాడని దీని అర్థం. 'రైతు' అనే ఖండికలో (అగ్నిధార)లో 'ఎన్నిపువ్వాలు చేసి' జన్మించి

నానో, ఈధరాభామిని మధురాధరాన అమృత మొలికిందివావు నీ హలముతోడ హరిణా వేనవేం దండాలు నీకు, అనే పద్యం దువ్వూరి రామిరెడ్డి రచించిన 'కృషీవజుడు' అనే కృతిలోని 'పైరిణా నీవు భారతజ్వాలరాత్మ గౌరవ పవిత్రమూర్తివి భూరమణివి దారుణిపతి పాణాదందమెప్పుడు నీహలమ్ముకన్నను ప్రార్థనీయమగునో' అనే పద్యానికి సమఉజ్జీగా నిలుస్తుంది. 'జైహ్లానే' ఖండికలోని (అగ్నిధార) ఇట వసంతము లేదు. సహింపరాని గ్రీష్మ హేమంతకాల కాళికలెగాని ఇట ఉష్ణస్థులు లేవు. భరింపరని అంబువాహ సందోహనిశాళిగాని' అనే పద్యం చదివితే నాకు గాదులులేవు. 'నా కుష్ణస్థులులేవు. నేను హేమంత కృష్ణానంతశర్యరిని' అనే కృష్ణకాత్రి గేయం గుర్తొస్తుంది. అదేఖండికలోని 'ఈకాలానం కీరితా వికతిలో' వియల్లు! ఏయూరు! ఏలోకంబాగును! ఎందరెందరు దరిద్రుల్ చచ్చిరో! ఏసరి శోకం బాకనమంటు చున్నదో! సుతుల్ చుట్టాలు చల్లారిరో! నాకననీకు గణింవళ్ళకృమి! చిరంత్రాంతరి కాల్యాటర్" అనే పద్యం చదివిన వెంటనే "ఆలోకించిన గుండియల్ గరగు నాయాపిల్ల గోరింలో నే లేబుగ్గం సోరు రూపరియన్ యేముడ్డు నిద్రించెన్ యే లీలావతి గర్భగోళమున వప్పాజ్వాం జీవించెన్ యీ లోకం బున వృద్ధిగాదగిన యే యే విద్యలల్లాడెనో? 'అనే జానవా పోజి (Godeh Nib) దాల్చిన జాషునా రచించిన 'శృణానం' అనే ఖండికలోని పద్యం చచ్చువ స్ఫూర్తి పదంలోకి వస్తుంది. 'రుధిర దీపిక' అనే ఖండికలోని (రుద్రవీణ) 'ఈ చరిత్ర చీకటి గదిలో/ మెడలుతుంది. ఈ చరిత్ర అమ్ముం పొదిలో/ తెలం దీపం వెలుతురులో/ వెదకి వేసారినా లభించేది/కనిపించేది పెద్దం పద్యావంతుం తర తరం బాణం/వద్ది పాత రాజం విజయలు... అన్న పంక్తుంపై శ్రీశ్రీగారి 'దేశ చరిత్రలు' అనే యగేంద్రవాచం కనిపిస్తుంది.

కాంతంగా వుండే మనిషి కోవం వచ్చి విప్లవ ప్రిస్తే ఏమవుతుంది? అన్న అంశాన్ని 'జ్యోతికృతం' (పునర్జనం)లోని 'మలయాచం చందన శిఖరం ప్రళయాగ్ని తురియడం నిఖరం' అనే మాటల్లో అంతరాయం దండంగా చెబుతాడు దాశరథి. అదే ఖండికలోని 'పల్లె వల్లె బంగారపు ముల్లె/ ప్రతి మనిషీ మల్లె/ అన్న చరణాలు దేశ సౌరాగ్యానికి పల్లె సీమలే అట పట్టులని, ప్రతి మనిషీ మల్లె పూవులాంటి స్వచ్ఛ హృదయం కంటాడని దాశరథి గారు భావించినట్లు తెలుపుతాయి. అదే ఖండికలోనే పిరికితనం మానవునికి మృత్యువు దైర్యం సంజీవిని గుళిక' అని పిరికి గుండెతో మదనపడే సామాన్య మానవునికి దైర్యం చెబుతాడు దాశరథి.

మాట్లాడని మల్లె మొగ్గ మాదిరిగా నడిచిరా' అనే ప్రసిద్ధ చరణంతో అరంభమయ్యే అచంచితం 'అనే గేయం (పునర్జనం) లోని 'రాముని బాణానికంటె/ ప్రబలమైన జనకోపం/ అనే మాటలు జనుల కోపానికన్న కత్తి సామర్థ్యాలు ఎంటివో తెలియ జేస్తాయి. రామ బాణం ఎదురులేనిదని, ఓటమిని ఎరగజేసిన కరకలాంసుడి మన విశ్వాసం. అదే విధంగా కోవంతో మండిపడే సామాన్య జనానికి కూడా ఎదురుండదని, బాళ్ళకు గెలుపు భాయమని దాశరథి గారి నిశ్చితానిప్రాయము. 'ఆలోచనలంత లేక/ వైన అంగుళం కొసలు అనేది సూతనోపమానం. 'కళ్ళుండే చూసే వాక్కుండే వ్రాసే' అని శ్రీశ్రీ గారంటే దాశరథిగారు 'కంటికి కనిపించిందంతా కైతగ రానేస్తున్నాను' అనే గేయం (పునర్జనం) లో తనకు తొలిగా కన్పించిన వారు 'మష్టిలోకం తలమీద ఇష్టం వచ్చినట్లు గా తన్నే అపైశ్యర్యాలు వారు 'అంటాడు. అదే గేయంలో భవిష్యత్తులో దళిత ప్రజలు గెలుస్తారని ఆశిస్తూ ఆ ఆశను 'ఆ దూరాన కానవచ్చే అడుగుడుగునా ఉదయాలు/

అంగుళం అంగుళాన హృదయాలు పరిత ప్రజా విజయాలు అనే మాటల్లో సూచిస్తాడు.

'రూపాయిల మోతలేని రోజంటూ గడవదు తుపాకీలు లేకుండా బొంగతనం సాగదు' [పునర్జనం] అన్న ఈ కవి మాటలు ఎంత యధార్థాలో అందరికీ తెలుసు. కానీ కవిగారు 'రూపాయికి విలువలేని రోజు లేవు వస్తుందని ఆశాభావాన్ని కూడా ఆ గేయంలో ఒకటోట వ్యక్తం చేస్తాడు. 'రాతిపూలు అనేగేయం (పునర్జనం)లో దాశరథి గతాన్ని, భవిష్యత్తునీ కాలమనే కరణాలానికి రెండంచులుగా భావించాడు. వర్తమానపు పూల బాసనగా భావించి భావిస్తూ రీతన. 'ప్రేమతో, స్నేహంతో శక్తి ఎక్కువ. అనిగ్రహించిన దాశరథి' చిన్నపాటి అంతుకమున/ గున్న ఏనుగును వంచే/ క్రొత్తరకం పద్ధతి కన్న/ గొన్నానందో రండ్డో' (పునర్జనం) అని అందరికీ ధంకా బజాయించి చెబుతాడు. 'హృదయం వినా నా దగ్గర/ ఏ వస్తువు లభించదు/ ఉదయం వినా నా కంటికి/ ఏ వస్తువు రుచించదు' (పునర్జనం) అనే మాటలు దాశరథి స్వరావానికి ప్రతీకలు. 'మర్నలులో ఏ నాటికీ/ హర్షం 'లియించడోడు' (పునర్జనం) అన్న నగ్న సత్యాన్ని కన్నుగొన్న కవి దాశరథి. కామందుల, కామందుల, ధనందుల, మదందుల, రాజందుల బానిసలై పడి మూగవోయిన బాళ్ళు విప్లవ శంఖం పూరిస్తే ఆ దుష్ట పాలకుల్లో భయకంపాలు మొదలవుతాయన్న విషయాన్ని 'ఉషస్సుంధ్య' అనేగేయం లోని (పునర్జనం) 'గొంతుదాడి పరికిని శబ్దాలు/ దాగునై ఇన్ని శతాబ్దాలు/ ఇకవిందాం ప్రజాగళ గర్జన/ దుష్టులలో తర్జన తర్జన' అనే మాటల్లో సూటిగా వ్యక్తీకరించారు.

వల్లని నీటిలో ఎంతో జలవిద్యుత్తున్నప్పుడు పల్లె వాని గుండెల్లో పెల్లుగా తిరుగు బాటుండదూ?

అని ఒకచోట ఆలంకారికంగా వర్ణనాడు కూడా
విప్లవం లేకుండాగలదన్న నిజాన్ని చెబుతా దీక్షవి.

రుద్రపీఠ తీగదప్పడు
వజీకించును భీరునివృథు
నిరుపేదా నాతోరా
తేతేరా పలుగూపారా
రండి రండి బీదా బిక్కి-

కొట్టండోయ్ డమరూడక్కి- (పునర్నవం)
అని తనతోబాటు పేదలను పిలిచి ముందుకు నడి
పించే ఈ పాదాల్లో కష్టజీవికి. ఇరువైపులా సీల
బడేవాడేకవి అన్న శ్రీశ్రీ మాటలకు ఉదాహరణంగా
కనిపిస్తాడు దాశరథి 'అంతర్వాదం' అనే ఖండి
కలో దాశరథి 'పీడిత ప్రజావాణికి' 'మైక్' అమర్చి
అభివాదలకున్ వినిపింపజేసెదన్ (అగ్నిదార)
అని అంటాడు.

'వాఙ్మ' అనే ఖండిక (పునర్నవం) దాశరథి
తావుకతను ప్రకటించించే మణిదర్పణం.
దాశాన్ని ఈకవి 'జీవితలతాగ్రానపూదే నిర్మల
మైన విర్రోజా'గా తావిస్తాడు. మానవుని బాల్యం
లో సామ్యవాదం ప్రజాస్వామ్యం నిజంగా ఉన్న
దంటాడు. మద్యం హంసం మగువలను మతార
త్రయంగా పునఃపూర్వీకులు తావించినట్లు విమన్,
వెల్, వెన్ అనే వాటిని చూడు. దట్టాబాగా
చమత్కరించా దీక్షవి. ఈమూటికోసం మానవుడు
మాడిపోతానంటాడు.

ఈకవి విభిన్న దోరణులను తనలో విలీనం
కావించుకొన్న బహుకవిమిత్రుడు. ప్రేమకవిత్వం
ఎంతవసందుగా వ్రాశాడో విప్లవ కవిత్వాన్ని అంత
ఉద్రేకంతోనూ వ్రాసి సవ్యసాచిత్వాన్ని ప్రద

ర్శించాడు. బీదలబాదలను చూచి ఆకడు మండి
పోయి 'గ్రీష్మ మహాప్రబంధాలు' రచించాడు.
విప్లవం కావాలని ఎంతగా కోరుకొంటాడో అంతగా
కాంతిని కూడా ఆరాధించాడు. ఇతన్ని వరించాలని
తడిన్నటి పొంగిన బంగారు చన్నుదోయితో
విహాయనం నుండి దిగివస్తుందట. (అగ్నిదార),
'వానలు' అనే ఖండికలో (అగ్నిదార) వసంతం
వెళ్ళివానాకాలంవచ్చిన సంతోషంతో తనప్రియురాలితో
'బాలా ముకురాయ మానవమృతంబులలో మకరంద
మెత్తునూ," అని అంటాడు. 'పూచినముంద్రు' అనే
గేయంలోని (కవిరావుప్రకం) ఈ పాదాలు ఆయన
శృంగార కవిత్వాన్ని ఎంత సరళసుందరముగా
వ్రాయగలరో నిరూపిస్తుంది చూడండి.

"నీవు నడచిన దారిలోనే నందనం/ నీ
పదముల క్రింది మన్నే చందనం
నీడు మేను పదారు వన్నెలకుందనం/నీకు
లోకమే చేయుచున్నది వందనం"

ఈ గేయం ఆయన ప్రాసక్రీడా సౌభాగ్యసిక్తి
పట్టుగొమ్మగా కూడా తానిస్తుంది;

కష్టాల్లో సుఖాన్ని సందర్శించే విశేషదృక్పథం
ఈ కవికుంది. 'జైల్లో' అనే ఖండికలోని నీళ్ళలోని నిప్పు
మాదిరి నిప్పులోని సీక్కు మాదిరి కష్టం నీడలందు
సుఖము విధసించునంట! ఉన్నరను. వేడి ఊర్పు
లోన పరిమళాన్నివలస' అనే ఈపద్యంలో
(అగ్నిదార) నిట్టూర్పుతో వెల్లెవులను ఆహ్లాదా
దీక్షవి.

'శ్రమికశాంతి' గేయంలో (అగ్నిదార) 'శ్రమ
జీవుల రక్తధార జలంకన్న పంపవైంది.' 'విశ్వ
విజిబిబిబిల్లో దావు దాం చవకై నది' అనేమాటలు
ప్రత్యక్షరసత్యాలు. మనివారైపత్రికల్లోని మనుషుల
దావులను గురించిన వార్తలను చదువుతూవుంటే

పెమాటలు నేటికీ ఎంత నిజమైనవో తెలుస్తాయి. 'దీన పూర్వజాతి/ శ్రమికజాతి/ బెబ్బరిన్న బెబ్బరి ఎత్త/ మేల్కొన్నది' అని (అగ్నిదార) అంటాడీ కవి. ఈ ఉపశమనం శ్రమికిని తప్పక వ్యామమై తనను జాధించిన, వేధించిన వారలను తప్పక మట్టుపెడతాడని సూచిస్తుంది 'దీపావళి' గేయం (అగ్నిదార)లోని 'వ్యక్తలు పరిపాలించే/ శక్తివశించింది నేడు' అనే చరణాల రాజరికవ్యవస్థ నశించి ప్రజాస్వామ్యం పరిపాలనా విధానం రావటాన్ని సూచిస్తున్నాయి. అందులోనే 'చల్లని చమురుంచేనే/ జ్వాలావళి కీలావళి/ ప్రజాబలం వుండేనే/ ప్రభుత్వాల రాజ్యాలా' అని అంటాడీ కవి. దీపం వెలగడానికి నూనె ఎంత ముఖ్యమో, ప్రభుత్వాల రాజ్యాల అస్తిత్వానికి ప్రజలంత ముఖ్యమని ఎంత అందంగా చెప్పాడో చూడండి ఈకవి.

కంతో బాధపడే శీనులను గూర్చి పరితపించి, పలవరించి, కలవరించి దాళరధి కవిత్వం వ్రాశాడు. 'అంతర్నాదం' అనే ఖండిక (అగ్నిదార)లో బీదం దీనత్వమింకా ఎన్నాళ్ళు అని అక్రొసీస్తూ "ఈశ్వరశాసన వాటి ఈనికా నైల్లము మహాశిరము తెన్నినాళ్ళు ఈశుదా జ్వరంబులీ వ్యధాభారంబులీ బికారి బ్రతుకులెన్ని నాళ్ళు" అని ప్రశ్నిస్తాడీకవి.

సమాజములో శ్రామికునికీ క్రిత ఎంతదో గుర్తించిన మహాకవి దాళరధి. అందుకే 'శ్రామికుని వేడినిట్టూర్చుంకు ప్రపంచ మెన్నడో కాలి బూదికాకున్నదేమో' అని రుద్రవీణ అనే కావ్యశంకురులోని 'ముక్తభూమి' అనే కవితలో అంటాడు. శ్రామికుడు తన శ్రమకు తగినఫలమును అందుకోలేదనాడు అతడు బాదాకోదంతో వేడి నిట్టూర్చు విడిస్తే వాని సెగల పొగలకు రగిలి

భూమిని బూదికువ్వగా మార్చే శక్తివుందని విశ్వసిస్తాడీ కవి.

'మహాద్రోదయ' కావ్యంలోని 'మధురథం' అనే ఖండికలో వసంతరత్నవును వర్ణిస్తూ 'ఆకురాలి దిగంబరమైన నాడు శుక్ర- జీవనభూజంబు చట్టు కొనగ పూంపుట్టమ్ము లొసగిన వుజ్జుమూర్తి మాధవుడు వనరాజ్యరమాధవుడు' అని అంటాడు. గుడ్డలులేనివారికి గుడ్డలను ప్రసాదించిన దయా మయహృదయముగల వుజ్జుమూర్తికి ఆకురాలి మ్రోడైన చెట్టుకు పూలు అనే వస్త్రాలందించిన వసంతుడ్డి ఊహిస్తూ ఈ సందర్భంలో బీదలకు చేతనైన సాయం చేయటం ముఖ్యమని కాంతాసమ్మి తంగా, ముఖ్య సందేశమందించాడు దాళరధి.

దాళరధిగారు పూలు, ఆకులు రాతిపోయి దిగంబరత్వం ప్రాప్తించబోతున్నదని చెల్లు సిగ్గుతో కొమ్మలనే చేతులను బారసాచి మాధవమూర్తిపై అనాటి ద్రావడికన్నా వేయిరెట్టు ఎక్కువగానీరిక్షిస్తూ విలపిస్తున్న వంటాడు. ఇందు 'మాధవ' శబ్దం వసంతుడు, కృష్ణుడు అనే రెండు అర్థాలను సంకరించుకొని వయ్య క్తమైనది.

ఈయన శాంతిప్రియత్వం కల కవి, అందుకు 'మహాద్రోదయ' కావ్యంలోని 'కపోతీ సందేశం' ఒక మచ్చుతునక 'ఒకరి నొకరము ద్వేషించి ఒకరి గళము నొకరు నొక్కి కవోష్ఠాశ్రు మోడ్చి త్రావి-తోటి-వాని చంపి సంతోషపడెడు మాకు' అనే ఈ మాటల్లో మనషుల్లో స్వార్థంపెరిగి, కరుణ తరిగి పోవటం వలన వాళ్లెంతటి క్రూరులుగా, స్వార్థ పితృదములుగా మారిపోయారో తెలియజేస్తాడు దాళరధి.

దాళరధిగారికి శాంతిప్రియుడైన గాంధీ గారంటే మహాభక్తం. 'షూమూర్తి' (మహాద్రోదయం)

అమృతమూర్తి (కవితాపుష్పకం) అనే ఖండికలు ప్రచురించినారు.

“అతడు బంగారము నందెట్టి విలువను పరికించి ఎరుగని వైశ్యవరుడు. కత్తితో శత్రువు కడలేర్చుగలమన్న దాదస్తయులు లేని క్షత్రియుండు బ్రహ్మవిజ్ఞానంబు పదిమందికేయను వర్గీకరణ లేని బ్రాహ్మణుండు అణగారి పడియుండుట సీరియను టను కాలదన్నిన మేటికార్మికుడు అంటరానివార టని అలమటించు పంచముల హరిజనులని పాంచజన్య మూది పలికిన హరిజనాభ్యుదయవాది గాంధీమహానీయుడే లోకబాంధవుండు అని ‘కమల మూర్తి’లో దాళరధి ఒకపద్యం వ్రాచాడు. ఇందు శూద్రపద్యాన్ని కార్మికశబ్దంతో అభివ్యక్తం చేయటం ఆతనికి వారిపట్ల గౌరవ అభిమానమునకు ఉదాహరణ ఇలాంటి కొన్ని మహారమైన పద్యం వ్రాయటం బహుకష్టం, అనితరసాధ్యం. గాంధీస్వభావములోని ప్రత్యేకతను ఈ పద్యం వట్టియిస్తుంది. ఇలాంటి పద్యాన్ని వ్రాయటానికి ఆసాధారణ ప్రతిభాసంపత్తి కావాలి. ఇటువంటి నీనపద్యాన్ని గాంధీని గూర్చి ఇంతవరకూ ఏకపే వ్రాయలేకపోయాడేమోనని అనిపిస్తుంది. అంతేందుకు దాళరధిగారే గాంధీని గురించి ‘అమృతమూర్తి’ అనే ఖండిక వ్రాస్తూ ఇలాంటి పద్యాన్ని మళ్ళీ వ్రాయలేకపోయారు.

“సాహిత్య సామ్రాజ్యం” (మహాప్రదోహం) అనే ఖండికలో

“ఏవాడెవ్వరు కత్తితో గెలువ లేదీ
విశ్వమున్, ప్రేమపా

శానంగట్టుము నాలుగుంబది ప్రపంచాలన్
మహాత్ముడిదే

జ్ఞానోద్భోరము చేసె, నెవ్వడు వినెన్
సె హిత్య సామ్రాజ్యం

దై నంగొంతగా శాంతిపాదు కొననిమ్మా నీకు
పుణ్యంబగున్.”

అని ప్రేమ, మానవత, శాంతి మొదలగు గుణాలు ప్రజలకు అందే రీతిగా సుందర సందేశాల నందిస్తూ రచనలను చేయవలసి నదిగా దాళరధి గారు బావికవులకు మార్గదర్శన ము చేశారు.

‘అమృత పాతము’ (అమృతాభిషేకము) అనే ఖండిక చంద్రుని గూర్చి వ్రాసినది. చంద్రుడు ‘నింగి నుండి తొంగి చూచినపుడల్ల అమృత పాతమ్ము జరుగు యౌవనమ్ము పెరుగు కలత రెల్ల తరుగు కవితా సరస్వతీ మృదు పదాలు నాల్గు మీద తిరుగు’ అంటాడీ కవి. మధురంగా రచన చేయటంలో దాళరధి చిట్ట అనటానికి ఉదాహరణ గా నిలుస్తుంది.

కవులందరికీ కమ్మని వెన్నెల వర్ష నీయ వస్తునయితే దాళరధి చీకటిని గురించి కదాన్ని వసండుగా చిందులు త్రొక్కిస్తాడు. ‘శ్రీమదానికి కనువి బొట్టు పెట్టి, నుందరి చెంప పై డిప్తి చుక్కగా నిలిచి, అదికేపువై చీకటులు లోకానికి అందాన్ని సమకూర్చిన చంటాడు దాళరధి.

‘ఊర్వశి’ (అమృతాభిషేకం) రచించున రచనకు అనుసరణ. బావకవులందరికీ ఆరాధ్య దేవియైన ఊర్వశి ని గురించి దాళరధి కూడా కవిత రచించి బావకవిగా తన నేర్పరితనాన్ని నిరూపించు కొన్నాడు.

“పొంగిన నీ ఉరోజముల పొంకము. నీ చెలవంబు చూపుకన్నుగవ, నీ కబోలముల నున్న దనంబు, యుగాలు పాడివన్ బొంగురు వోని నీ గళము, నొక్కులు దేరిన నీ నఖాంకర”.

నింగియు నేలయుంబలెనె నిల్చును శాశ్వత యౌవనంబునన్. అన్న ఈ పద్యం చక్కని పద

గుంభనకు నిదర్శనం. ఇందులో ఒక్కదైనా అనవసర పదమన్నది లేదు అల్లసాని వాని అట్లక జిగిగి, ముక్కు తిమ్మన ముద్దు పలుకరి తియ్యదనం ఈ పద్యంలో కాంచినోంది. పద్య నిర్మాణ మార్మికత తెలిసిన ఆధునిక కవులలో ఈయన ఒకరు.

'చేతనాజ్యోతి' (అమృతాభిషేకం)లో గుడిసె లోగరి చిన్నికూన కనులలోని నవ్వలను, అంగారుమేడలోని కొత్తకోడలి చూపులోను, గగనం లోని తారలోను, మేఘమనే పానువుపై ఒంటరిగా పవనోచలేక పొరలాడే మెరుపులోను దీపాంసు దర్శిస్తాడు కవి. 'ఆకాసారం' (అమృతాభిషేకం) లో ఉండదాని కో సారం ఉండక పోయినా గానీ ఆకా సారా నైనా అదిరోహిస్తే కప్పా' అంటాడు. మనకు లేని దాన్ని కావాలని కోరుకోవటం మానవ నైషం కనా! ఆ గేయం లోనే భువిని దివిగా మార్చి వేయటానికి చెప్పారు వాడు. చూడండి. "మళ్ళీ మనిషిని విడగొట్టే రసాన్ని నిర్మూలించామంటే నడుంలా ఏకమై సురలోకం నిర్మించామా?"

దాశరథికి మేఘమంటే అమౌఘమైని ప్రీతి ఎందుకని అంటే మేఘంలో కరుణ గుణంగా కనిపిస్తుందట. దాని గుండె కంటినిదీ కుండట. మేఘం కరుణించి ప్రజలకు వాననందించి నేవ చేస్తుంది. అందువల్ల ఆయనకు మేఘ మంటే అంతటి ప్రేమ.

'కవిరా పువ్వకం, అనే పుస్తకంలోని 'కాంతి'ని గురించి పదమైదు పద్యాలు హృద్యాభి హృద్యాలు.

నీ వెట నుండు వో అవట నిమ్మగ లింకపు లేళ్ళు జంకవున

పూవులు కాదే, వంధరమముల్ భువినాదవు,
వేడు వెన్నెం లి

జీవము ఏట, పశ్రువులు చిందవు, గుండెలు
కుండకు, పక్షిరా

జీవములందు రాగమునశించదు, ద్వేషము
సంభవించదున్.

ఈ పద్యం కాంతి యొక్క గొప్పతనాన్ని అద్భుతంగా ఆభివ్యక్తం చేస్తుంది. ఐద బాసం గుచ్చం కాంతి కాంత కబిరి తరం లో వూలగుత్తి అయి అందాలొక బోస్తుందట.

దాశరథికి మంచ చినుకు మంచి ముత్యము కన్నా అందమైనదిగా కనిపిస్తుంది. 'కాంతి' (కవిరా పువ్వకం) అనే గేయములో 'శృదాగ్రమున గరి హిమ చిందువు మణులకు కడు దగ్గరి బంధువు అని అంటాడు. అందువల్లకే 'అతంగన్ లేని రాళ్ళందు వ్యామోహం జె... లేదు నాకు హృదయంబున్ సాచితిన్ రాగదే' అని మంచి చినుకును ఆహ్వానిస్తాడు ఆషామాషీ కవి అయితే ఈ సందర్భాన 'హృదయంబున్ విప్పితిన్ రాగదే' అనేవాడు. హృదయాన్ని సాచడం అన్నమాట దాశరథి వక్రకోక్తి చెదిరికి ఉదాహరణ. కరగని రాళ్ళంటే వ్యామోహం లేనట్లే రాతి గుండె మనుషు ంంటే కూడా వ్యామోహము లే దీ కవికి.

'మధుంహరి' ఖండికలో 'కక్షకు కల్మషమ్ము లకు కాలము కాదిది' అంటాడు. ఇక్కడ కూడా కాంతిప్రియత్వం కానవస్తుంది. ఆకాంతిలో అంశ దించే జగత్తు కాంతిని తప్పక పొందుతుంది అని ఆతడు భావిస్తాడు. 'ఈ ఆకాంత దరణి ఎన్నడో ఒకనాడు కాంతినందుననుట 'కాంతికాదు' అంటాడీ కవి.

ఉగాదివెలుగులలో కూడా “పేదవారి గులాబీల మీదనేను/ పద్మములు వ్రాయవెంచిరి/ ముద్దలొలుకు పల్లెవడుచు కదమ్ముల నుల్లసిల్లు/ మోడుగునుమించి నట్టి పువ్వేడిజగతి?” అంటూ పేదవారి శూంఘదే పద్యాలు వ్రాస్తాననడం ఆయనకు దరిద్రప్రజాపీఠం పైగల ఆదరానికి పరాకాష్ఠ. అట్లే తన ప్రేయసి “నేను మోడుగుపూల్ తెచ్చినానన్న దోసిటగల మల్లెలు పారబోసికొనును” అంటూ ‘సహజ వాసనగల మల్లె సకముకన్న ప్రజయవాసనగల పరాశగణము మిన్న’ అని సందేశమిస్తాడు. దాశరథికి సువాసనల మల్లెపూల కన్న పరిమళం లేకున్నా ప్రేమకు చిహ్నమైన మోడుగులంచేనే ఇష్టం. ‘కవితాపుష్పకం’ లోని ‘మధుమంజరి’ కల్పి లేని ఒరకకాంతి లేనట్లుగా ‘అతివలేకయున్న బ్రతుకు సున్న’ అంటాడు దాశరథి. ‘ఒరవుండి కరవాలం లేకుండా ఒరవల్ల ప్రయోజనం కూన్యం. అలానే శ్రీజితలేని పురుషుని బ్రతుకు కూన్యమని ఉపమానం ద్వారా చెబుతాడు. శ్రీక త్రిలాదిది. పురుషుడు ఒర. కత్తికి ఒర రక్షణ కలిస్తుంది. అలా శ్రీకి పురుషుడు రక్షణ కలిగిస్తాడని కూడా ఈ ఉపమానం ద్వారా దాశరథి చెబుతాడు.

గాలి కూడా తన ప్రయుక్తాలి ఒంటి సువాసనల పీఠాన్నికం దాశరథిగారికిష్టంలేదు. ‘మధుమంజరి’ ఖండికలో మరొకచోట ‘ఆమెచెంతకేగు మౌక్యేవ దిచ్చెనో గాలి ఆమె పరిమళాలు పీల్చే’ అని గంధపహుణ్ణి మందలిస్తాడు.

‘కవితాపుష్పకం’ అనే కావ్యసంపుటిలోని నవవసంత వైభవము’ అనే కవితలో “కోట్ల చిలుక ముక్కు లిట్టేకమైనట్టు కింకుకమ్ము లందగించెనే నేడు పేదవాని మదిని పెకిలివచ్చిన ఆశ ఆదల తడతమగుచు విరిసెనెనగ” అని దాశరథి గారంటారు. వసంతకాలంలో మోడుగుచెట్టు విరగ

బుస్తాయి. అవి చిలుక ముక్కుల్లా ఎర్రగా పున్నాయి అవి పేదవాని మనస్సును చీల్చుకొని విహర్గతమైన ఆశలాగా పున్నదట. మోడుగ పువ్వుల్లో పేదవాని ఆశను దర్శించటం దాశరథి వీనదళిత దరిద్రప్రజా పక్షపాతానికి ప్రబల నిదర్శనం.

అలాగే వాసనలేని మోడుగుపూలందే ఈకవి గారికి వల్లమాలిన ఇష్టము. ‘నవవసంతవైభవము’ అనే కవితలో శ్రీమఃతుల్ సృష్టిజంఘోరని వెతంజెందన పనేలేదు, సంధ్యామంజుప్రభలీను మోడుగుపూవుల్ ధన్యంబులెన్నెస్మియో

నోముల్ నోచిన గాని యబ్బపు గదా నూత్నాబ్జ శోభోల్లసద్
‘గ్రామీణ ప్రమదా విసీల కణి రంగస్తలీ
లాన్యమల్’
అని మోడుగు పూలను ఓదార్చాడీ కవి,
[కవితా పుష్పకం]

‘పూలజెండాలు’ (కవితాపుష్పకం) అనే కవితలో ‘పంచకుల’ జిత్తులకు తలలను వంచు కాలం అరిగె అంటూ దగాకొరుల మోసాలకు కలబగ్గే కాలం నశించిందంటాడు దాశరథి. ‘సంక్రాంతి రాత్రి’ (కవితా పుష్పకం) అనే గేయంలో ‘పర మాత్మను చేరలేక చింతించితి’ అంటూ ప్రేమలో ఆధ్యాత్మికతను తోడిస్తాడు.

‘పంపు సేతువు’ (కవితా పుష్పకం) అనే గేయం ముత్యాల సరాల్లో నడుస్తుంది. అందులో ‘క్రమం తప్పిన సొగసులోనే అధికముగ ఆహ్లాదము’ అనే చక్కని సూక్తి ఉంది.

దాశరథి స్నేహశీలి. స్నేహానికి ఎవరు జేయి సాచినా మృదయంసాది అందుకొనే విశాలహృదయ

మున్న వ్యక్తి దాశరథి. అందువల్లనే ఆయన 'స్నేహగీతి' [కవితాపుష్పకం] లో

'దోస్తీ మించినది లేదు లోకాన/రత్నాం కంటె ఆది మిన్న తూకాన్/మిత్రుడే కావాలి సుఖ మునా శోకాన/అతడు లేకన్న చో నగరమే కాన్' అంటాడు. అలాగే 'పునర్నవం' అనే కవితా సంపుటిలోని 'నాపేరు ప్రజాకోటి' అనే ఖండికలో 'ఎవడై నా మానవుడే ఎందుకు ద్వేషించడాలు; రాక్షసివైనా మైత్రికి కానిత్రును తయారేడు' అంటాడీ కవిదీరుడు.

ప్రతికవికీ కొన్ని పదాంశాలు, కొన్ని పదార్థాంశాలు పరమ జన్మంగా ఉంటుంది. ఈ కవికి చషక మనే పదమన్నా, 'మోడుగుపూ' లన్నా నిరేమోజు. ఈయన "అనునిలో చషకమ్మనెత్తుదా, 'మదు కాలంలో చషకమ్మ నెత్తుడీ', 'సురాచషకమ్మ నొక్కెనా' అని చషక శబ్దాన్ని పలుమార్లు ప్రయోగించాడు. 'పూచిన మోడుగుంటువుల', 'ధుమరుమ లాడసాగినవి తూరుపుదారుల మోడుగుంటువుల్', 'నిప్పుపువ్వులు మోడుగు కొప్పులోన', 'సెమ్మెపై దీపాలవలె వికసించె మోడుగు 'పువ్వులు', మోడు గులు పూచినవి దీపజ్వాలలై' అని పలుమార్లు తన కవితలో మోడుగు పూలను ప్రస్తావించాడీకవి

పదాలు దాశరథి ఎలా చెబితే అలా వింటాయి. బాసను తనకు బాసనగా చేసికొని పాతకులచే సెజాననిపించు కొన్న కవితాదాశరథి దాశరథి.

అనే కవితా సంపుటిలోని 'పడే పడే' అనేస్తా' అనే గేయంలో 'మేడను పడ జోస్తయి మేడనే విడదీస్తాయి' అని ఒకచోట అంటాడు. 'మేడ' అనే పదంలోని తొలి డీర్షాన్ని ప్రాస్వం చేస్తే 'మెడ' అనే పదం తయారైంది. 'భేదం, అనే గేయంలో 'ప్రవాంకు, రజాలకు మరణా కుల అని అంటాడు నరకంలో లోకం నరలోకం' (కవితా కోపం) అని చమత్కరిస్తాడీ కవి.

దాశరథి తన హృదయ స్పృందనలకు కవితా వేళం జోడించి ఆక్షర రూపం కల్పించి కృతులను నింపాడు. అతని కవితల్లో ప్రతి పదంలో అతని కండగం గుండె డిండిమంలా వినిపిస్తుంది. అందువల్లనే అతని పద్యాంశం కంఠదీ చేసే. ఈ కవి సంఘంలోని దురవ్యాయాంను, దౌర్జన్యాంనూ దుయ్య బట్టతూ పద్యాలు వ్రాశాడు. ఆయన 'ముసలి నక్కకు రావరికంబు దక్కునే' అన్నా, 'మానిజాం రాజు జన్మ జన్మాట బూజు' నా తెలంగాణ తల్లి కంజాతవల్లి అన్నా ప్రతి మాటా కవితా మయమై జాతి జనులు సంస్కరించే మంత్రాల్లా మారాయి. దాశరథి యావదాంధ్ర దేశం గర్వింప దగ్గ ఆధునిక మహా కవుల్లో ఒకరని చెప్పటానికి తెలుగు వాడు తలదించు కోవలసిన పని లేదు. అతని కృతులు అమరకృతులు

“ఆరోహణ” లో మానవతా విలువలు

—ఎన్. ఈశ్వరరెడ్డి

తెలుగు సాహిత్యంలో కావ్యం, కథ, గేయం, నవల, కథానిక నాటకం, వచనగేయం, వచనం, ఇలా వర్ణరూపాలుగా విస్తరించిన కవిత్వంతోపాటు ఆరోహణ క్రమంతో ఉన్నత శిఖరాన్ని అధిరోహించిన తక్కువ మంది కవుల్లో డా.సి.నారాయణ రెడ్డిగారు ఒకరు. అందరికీ ఆశలుంటాయి. కొందరికే సఫలీకృతమౌతాయి. చాలా తక్కువ మందికి నెరవేరుతుంటాయి. అటు ఆశల్ని, ఇటు ఆశయాల్ని నెరవేర్చుకున్న మహాన్నతవ్యక్తి సి.నా.రె. “సి.నా.రె. వ్యక్తిత్వం నిజమెత్తు తెలుగు సంతకం” అంటారు. ఆచార్యగోపిగారు. “సాహితీ వనంలో నిండైన కల్పవృక్షం సి.నా.రె. అంటాను: నేను. తోడే దేశ, స్థానం, స్థాయిలు ఎన్నిమరినా ఆయన వ్యక్తిత్వం మారలేదు. పాఠశాలాద్రంలో వుట్టిన అమృతం సి.నా.రె. మృదయామృతం ముందు ఏపాటి నిలవగలదు. ఆయనకున్న ప్రతిభతో పాటు ఆయన వెన్నంటి నడుస్తున్న మందితనం, మానవత్వం, చురుకుదనం ముందుచూపు ఆయన్ని ఇంతపైకి తీసుకురాగలిగాయని చెప్పవచ్చు. తెలుగు కవిత్వం ఎన్నిరూపాలు దాల్చినా, ఎన్ని ప్రక్రియ వహించుకున్నా, ఎన్ని ఇజాంను చవిచూసినా, సి.నా.రె.ను లొంగదీసుకోలేకపోయింది. ఆకాశంలో చంద్రుడు తరుగుతాడు, పెరుగుతాడు. కాని సాహిత్యంలో సి.నా.రె. ప్రతిబింబం వక్రించదు. సి.నా.రె. వ్యక్తిహారి కానుకగా అచ్చేయించిన

‘ఆరోహణ’ కవితా సంకలనాన్ని గురించి ప్రస్తావిస్తాను.

‘ఆరోహణలో మొదటి కవిత ‘నన్ను విడిచి వెళ్ళకండి’ ఇందులో

“నన్ను విడిచి వెళ్ళకండి.

తా వెన్నంటి నడిచే నీదలారా.....”

లోకంలో అందరూ ఒకే తల్లికి పుట్టలేరు, ఒకే స్థాయికి ఎదగలేరు. కవి ఎంత ఎత్తుకు ఎదిగి పోయానా కింది స్థాయికి మరువలేదు.

“ఎందుకొదిలి పోతున్నారు నన్నుహతాత్మగా నాచుట్టూ ఒంది స్థంభంమేడ నిలిచిందా: స్వచ్ఛందంగా ఎగిరే నాజుట్టుమీద పరువైన కిరీటం దిగబడిందా

అరువు తెచ్చుకున్న కోటకన్నా, సొంతగోవి మేంటారు. అలాగే హతాత్మగా వచ్చిన సౌఖ్యం, సంపద నాకవసరంలేవు. మీతోనే ఉంటాను అంటారు సి.నా.రె. ఎందుకో తెలియదు గాని ‘ఆరోహణ’ను చదువుతుంటే, చిన్నప్పడు వేమన పద్యాలు చదివినంత హాయిగా ఉంది. అస్పష్టత ఈషణ్మాత్రం కూడా కనబడదు.

“చిన్నప్పడు చింతచెట్టుకు వీపురుద్దితే పలుకరించిన వచ్చినెత్తురు తడి

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం, సాహిత్యపీఠం, రాజమండ్రి, బొమ్మాడ-533 124.

ఈ మాటల్లో ఎంతో సహజత్వం కనిపిస్తుంది. సి.నా.రె. ఆచార్యులుగా పనిచేసినా, ఉపాధ్యక్షులుగా పనిచేసినా, 'జ్ఞానపీఠ' అవార్డు అందుకోగలిగినా, మునుపటి జీవితాన్ని మరచిపోలేదు.

"మైదానమంత ఊపిరితో," 'వేళ్ళకురి' 'గుండె' కవితలన్నీ సి.నా.రె. అంతఃమధనాన్ని ప్రతిబింబిస్తాయి. మైదానమంత 'ఊపిరితో' కవితలో

.....

తిరగబడ్డాయి నాకళ్ళు
మునుగులమీద

మాడోరకం పేడి నటనలమీద....'

'వేళ్ళకుర్చి' కవితలో.....

అరిస్తే అకుర్చి అదురుతుందా?
పైకృతిలో పాడే కోరన్ అనుకుంటుంది
.....

పాతుకుపోయిన వేళ్ళకు ఊపిరాడక
పైకి చీల్చుకొస్తే తప్ప'

'గుండె' కవితలో,

'ఏంచేయను

పుట్టుకతోనే నాకు ఒళ్ళంతా గుండె
ఏకానికి ముల్లు గుచ్చుకున్నా అది
పచ్చి నెత్తురై అరుస్తుంది...

ప్రేమాటల్ని వింటే ప్రతిజీవి తన ఎదుగుదలకు సి.నా.రెను ప్రామాణికంగా తీసుకోవాలంటారు. హృదయానికి, శరీరానికి మధ్య పోలికల్ని చెప్పేతీరు మంచిచెడ్డలను గిరిగీసే వేరుచేసినంత నిఖార్సుగా ఉంటుంది. కాలాన్ని, లోకాన్ని, ప్రతిభావంధంగా వీక్షించి సమసమాజంలో మానవత్వపు విలువలు ఎంతకిందికి దిగజారిపోయాయో, మనకళ్ళముందు

వెండితెర 'నావిష్కరించి రంగుల స్ఫోపులో చూపించాడు.

'నాతోట' కవితలో

తోట ఒళ్ళో తూటాల వగ్గుపూతకాలు
నీతిపుష్పాల నిత్యహత్యలు
న్యాయవృక్షం సజీవదహనాలు
తోటనిండా కాదికంపు

రక్తాన్ని నీటిదారగా పోసి
పాడుపారులో ఊపిరిని
వచ్చుపచ్చగా నింపేసి
మళ్ళీ నాటరాను, అతోటను
పళ్ళల్లా, పువ్వుల్లా కలిసి బ్రతికే
సరికొత్తతరం కోసం'

కళ్ళకుంపు కొడుకున్న దుర్బర సమాజాన్ని మార్చడానికి ప్రాణాలను సైతం లెక్కచేయకుండా, భవిష్యత్తు తరంకోసం 'మళ్ళీ నాటరాను అతోటను పళ్ళల్లా పువ్వుల్లా కలిసి బ్రతికే తరంకోసం' అనడంలో ఎంతో ఆవేదన కనబడుతుంది. భావి తరాన్ని మార్చగలిగే ఆత్మస్వైర్యం, అటుంతదీక్ష వ్యక్తమౌతుంది. 'విశ్వాససేతువు' కవిత నమ్మకాన్ని కాపాడగా 'పిస్సోటం' కవిత దుస్సమాజంపై తిరుగుబాటు చేస్తుంది. మానవ సమాజంలోని పేదలను చిన్నచూపుతో చూసే వారి హృదయ తంతులను తెగనరుకుతుంది. ఈ 'శిథిలభవనం' కవిత.....

నడినెత్తికెక్కిన ప్రమత్తత్రాంతిలో
ఎగిరిదుాకింది శిథిల భవనం

అర్థజ్ఞాన ప్రేరిత మిథ్యా స్వప్నపరిస్థితి అని'

సంపదను చూసి గర్వవదేశాడు అవమానానికి తప్పక గురౌతాడు. అని చెప్పడంలో ఎంతో నైపుణ్యం కనబడుతుంది. 'వాక్కులు 'వస్త్రాపవరణం' కవితలో ఎప్పుడో చచ్చిపోయిననీతి— ఇప్పుడు గుప్పసుంటున్నది గుప్తవంశం... సమాజంలో నీతి చచ్చిపోయి గుప్తవంశం కంపు గొడుతోంది అంటే ప్రతిమననూ మనవిపై తిరగబడి ప్రశ్నిస్తుంది. 'ఒడ్డు' కవిత ఈతగాజ్జి ప్రస్తావిస్తుంది. శ్రమజీవి, లోకంకాలం, మధ్యగం సంబంధాలను ఈ కవిత వివరిస్తుంది. కాలం వారే సెలయేరు. గడ్డెక్కిన వాడికే లోకం సలాం కొడుతుంది. ఆర్థికంగా వెనుకబడిన వ్యక్తిని ఆదోగతిపాట చేస్తుంది. 'శ్రవణ సంస్కృతి' 'కవితలో'... కొట్టుకొనివచ్చిన వార్తలన్నిటినీ

నింపుకోకు గుండె సంధిలో
చెరిగిచూడు చేట చెప్తే...

లోకులు వలుకాకులు అనే సామెత ఊరికే రాలేదు. ఇక్కడ ఒక్కడు జూరివద్దాడు అంటే దాని అది ఇంకోచోట వాడు చచ్చిపోయాడు అని మార్చేగుతుంది. అందుకే నిజానిజాల్ని బాగా పరిశీలించి నిర్ణయాలు తీసుకోమంటుంది పై కవిత. విశ్వాసాన్ని కోల్పోవద్దంటుంది. 'నెత్తుకు విరగనివ్వకు' కవిత. విశ్వాసం లేకుంటే జీవితంలో మనిషి ఏదీ సాధించలేడు అంటాడు సి.నా.రె. 'తల' కవితలో యజమానికి లేదా అధికారికి ఉన్న బరువు బాధ్యతలను గుర్తుచేస్తాడు. చివురువుల్ల నుండి శ్రామిని వరకు అవలీలగా వర్ణించగం సామర్థ్యం సి.నా.రె.లో ఉంది. కాబట్టి తీసుకున్న వస్తువుకు శిల్పనైపుణ్యంతో న్యాయం చేయగలుగుతున్నాడు.

'అంతెంచకం' కవిత మరోసారి 'విశ్వంతర'ను గుర్తుచేస్తుంది. ప్రతిపంక్తి కవిత కవికి కవిత్వానికి ఉన్న విలువల్ని చూపిస్తుంది. రాసిన కవిత్వం,

జనం గుండెల్లోకి రామబాణంలా చూసుకుపోయి,
హృదయాల్లో నిలిచి పోలేనే రానికి విలువ ఉంటుంది.
'ఉక్తి' కవిత. 'ఆఖాతం కవితలో మనసుల్లో రగిలే వ్యతకు ప్రతివంశం కాల్పుకు చచ్చే ఇరుదేశాం సంస్కృతి కనిపిస్తుంది. అఖాతం అంటే అజ్ఞానం. పరిణతి చెందని విజ్ఞానం కారణంగా మనుషుల మధ్య అవగాహనారాహిత్యం ఏర్పడి తమను తామే నశింపజేసుకొంటోంది మానవసమాజం. 'నామందే' కవితలో ఎంత అనుభవాన్ని గడించినా, ఎంత విజ్ఞానం సాధించినా నేర్చుకోవలసింది ఎంతో కొంత మిగిలే ఉంటుంది. మనిషి వృద్ధుడై పోయినా మనసు మాత్రం ముసలిది కాలేదు. అందుకే మనసును అప్పుడే 'తెరచిన చిగురుకూన' అనటంలో ఎంతో ప్రజ్ఞ కనబడుతుంది. ఈ 'ఆరోహణ' కవితా సంకలనంలో ప్రతి కవితా ఒక మణిపూసే. ఒక్క ఆక్షరాన్ని కూడా వృథా అని చెప్పలేము. "కవిత సాక్షిగా చెబుతున్నాను" కవితలో కుం సంకుం కూపాలతో, విద్యేషాం వలయాంతో సమసమాజం లో అడుగుడుగుకు ఓ స్పృహనం ప్రత్యక్షమౌతుంది. సమ్మతాన్ని వయ్య చేస్తోంది. మానవలోకం అంటూ అవేదన చెందుతూ—

ఒలిచి చదివినా అగుపడని
నొసటి రాతలనా —.....

అంటున్న ఈ కవిత మనుషుల్నే కాదు కొండల్ని కూడా కరిగిస్తుందని విస్తోంది. "పోదుగు" కవితలో చిన్నప్పటి నుండి తనకింత నీడ నిచ్చిన ఇల్లా గురించి అద్భుతంగా రాశాడు సి.నా.రె. "పోదుగు" లోంది.

"పేగులాగుతున్నదన లేసు నాని
మూగ రెప్పలకు తడి అంటుకున్నది
విశ్వంతరకు పురుడు పోసిన గది
వెతుకున్నావా బాబూ అంటున్నది....."

కన్న తల్లి కన్నా, ఇల్లు ఎక్కవ ఆవేదన చెందితున్నట్టుగా కవి, కవిత నల్లదం హృద్యంగా ఉంది. సి.నా.రె వద చిత్రాలు, ప్రయోగాలు కళ్ళు ముందు కదలాడుతాయి. “అంతే మరీ మిని కవితలో . . .”

చిగిర్చిన చెట్టు మీద
చిలకలు వాలుతాయి
చీరపురుగులూ పాకుతాయి.

అతి చిన్న మాటల్లో అనల్పార్థం దాగి ఉంది. ఎంత గొప్పదేశమైనా, సంస్థయినా కుటుంబమైనా మంచితో పాటు చెడ్డను కూడా కలిగి ఉంటుంది. ఎంత విలువైనా తోటను పెంచినా ఏచిల్ల మొక్కలు మొలవకుండా ఉండవు. “ఎండ” కవితలో . . . సాయంత్రం ఎండ చచ్చు ముసల్లి/వంగి పోయిన వెన్ను ముకతో వాలి పొతుంది నేలను కరుచు కొని” ఈ కవిత మండే ఎండకు మాత్రమే ప రిస్తుందనుకోనవసరం లేదు మనిషి బాల్యం-యవ్వనం-వృద్ధాప్యం దశలో మనిషి ఎలా ప్రవరిస్తాడు; ఎండకు ఆస్థాయిని చేజిక్కుంటాడు; అనేది లేట తెల్ల మౌతుంది. దీన్ని మానవ జీవితానికి ఉపమానంగా చెప్పు కోవచ్చు. నేం లాంటి ఓ నూలు చీర కవిత కోరికలే గుర్రాలైతే స్వారీ బిక్షగాడిది అన్నట్లు మనిషిని ఆశంకు వదిలేస్తే ఉహలోకంలో విహరించి పాతాళంలో పడిపోతాడు అంటుంది ఈ కవిత . . . కళ్ళలో ఆశ రిళ్ళు లాగ తిరుగు తుంటే.

....కాలం గుడ్డవచ్చిస్తుంది

మెదడులోని ఒక్కొక్క రక్త కణం

ఓ సినిమాస్కోపు తెరవుతుంది

ఇమజిరీ చీరలు పలుముతున్న ఊహ

వివశ్రు అవుతుంది నగ్నసత్యం లాడికి

ఆలు మనిషిని మించి పెరిగితే అవి మనిషికే ప్రమాదం. ‘ఎర్రకారం పీల్చేవ్యాసలు’ కవితలో అక్షరానికున్న విజవ విశద మౌతుంది. ‘ఉద్యమించే కలం’ కవితలో కలానికి అంటే కవికి లోకంలో ఉన్న పాత్రను గురించి వివరిస్తుంది . . .’ కాగే కలం ఊడుకోదు.

తాగిన ఎండను రక్షాని కెక్కించుకోనిదే’ . . . పై మాటలు కవికి ఎంతో స్ఫూర్తినిస్తాయి. ఆ కాసు లపై అంకుశాల్ని కురిపిస్తాయి. దోచుకుంటున్న వ్యవస్థను చిన్నాభిన్నం చేస్తాయి. “ఎక్కడి తెగుతున్నారు కళ్ళు కదవల్లో దుఃఖాన్ని మోసుకొని “మాటలు గుండెను పిండేస్తాయి. ఆ కన్నీళ్ళకు కారణమైన వాణ్ణి ముక్కలు ముక్కలు గా సరికేస్తాను. పై మాటలు “పిచ్చి మొక్క” కవితలోనిది. బాధం బరిని తొడుక్కున్న “గుండె”ను గురించి మాట్లాడుతూ.

“ఎలా ఉన్నావంటే ఏ మంటాడు
కులాసాగానే అనడం తప్ప
తిప్పి చూడు గుండె జేబును
తిరగ బద్ద కుట్టెన్నో”.

మనిషి గుండెలో రగిలే మంటం. వేడిని లాకాబంటే మనసుల్లోకి చొచ్చుకొని పోవాలి అప్పుడు ఏదుది మనిషి బాధను అర్థం చేసుకోగలం. ప్రశ్నంటే ‘స్వేచ్ఛ’ కవితలో

“ప్రశ్నను బంధిస్తే

ప్రాణ వాయువులకు ఉద్యమాల రెక్కలు మొలుస్తాయి

రెక్కలకు ఆంక్షల వలలు బిగిస్తా

ఎగిరి పడతాయి దళిత స్వరాలు

సాగర స్వరంతో”

స్వాతంత్ర్యం, స్వేచ్ఛ మనిషికి ముఖ్యం. అస్వేచ్ఛను హరిస్తే జరిగే పరిణామానను

పైకవిత్వంలో వివరించాడు. 'పొదగని గుడ్డు' కవిత్వంలో మనిషి స్వభావాన్ని వివరించాడు. 'భాగీసీసా' కవిత్వంలో... వగలగొట్టకో నీముఖాన్ని/పొడుచు కొస్తాయి పడునుబాతులు' అనడంలో ఉద్యమస్ఫూర్తి కనిపిస్తుంది. 'దిశాసూచి' కవిత్వంలో కవిత్వం కృత్రిమ పిండోత్పత్తికాదు. అంటాడు. నిజమే, కవిత్వం ఎప్పుడు పడలే అప్పుడు అనుకున్న విధంగా రాయలేం. కవిత్వం రాయాలంటే గుండె కంపించాలి. 'ఎరుగుదల' కవిత్వ ఉన్నతస్థాయి చేరుకున్నప్పుడే కిందిస్థాయిని మరచి ప్రవర్తిస్తే వాడివిలువ 'సున్న' అని ఉద్ఘోషిస్తుంది. 'పాత్ర దారులు' కవిత్వ ముసుగు తొడుక్కొని నటించే మనిషిని సమాజంతో నిజంగా కలిసి బ్రతక మంటోంది. సాధక బాధకాలు కలిసి వంచుకోవడమే మంచిబ్రతుకు అంటుంది. ఈ కవిత్వంలోని ప్రతి మాటా బండగుండెల్ని పేల్చే ఒక్కొక్కనేడే.

'నిండుగర్భిణి కడుపులోని పేగుల్ని సంజాతులవే కత్తినాల్కా...'

ఒకరినొకరు వెన్నంటి బ్రతికే వాళ్ళ కలమక ద్వేషాలతో కత్తులు యుగిపించి కాలగర్భంలో కలిసిపోతున్నారు. నమ్మకం నశించినచోట ఎవరినీ నమ్మకు అంటుంది. 'నీడపడగ' కవిత్వంలో 'లోయవడి' కవిత్వ సంపదతో గర్వపడేవాడికి, మంచితనంలో బ్రతికే వాడికి, గం విరిన్న మనస్తత్వాన్ని గురించి వివరిస్తుంది. 'చమురుచీకటి' కవిత్వ నిన్నమొన్నటి ఇరాన్-అమెరికా యుద్ధకాండనువివరిస్తుంది. మానవత్వం చమురు బావుల్లా మండిపోతుంటే మనిషికి నీడెక్కడ దొరుకుతుంది:

'మానవతా నువ్వెక్కడ
గడగడ పడికి పోతున్నావా
రోడ్డురోజుకుంద గడ్డిపోచలా...'

మానవత్వంలేని మనుషుల ఉనికి ఎలా ఉంటుందో ఈ కవిత్వ చెబుతుంది. 'శత్రుదృష్టి'

కవిత్వ తనువట్టిన కుందేలుకు మూడే కాళ్ళు అనే మూర్ఖులపై సంబించిన అస్త్రం. "మట్టే కదా అని" కవిత్వ నేతత్వైని, అతల్లిబిడ్డల్ని చోచుకునే రాక్షస మూకకు ఒక విప్లవకంఠం.....

'కురిసే పాలలో ర కంసురగలు చూస్తే
గోవుకొమ్ముకు గొడ్డళ్ళవుతాయి....'

పై వాక్యాలలో ఎంతో తిరుగుబాటు ధోరణి కనిపిస్తుంది. "కొలమానం" కవిత్వంలో జ్ఞానాన్ని కొలవలేము. పుస్తకానికి విలువ కట్టలేము అంటాడు. 'జనస్పర్శ' కవిత్వ మనిషి మనుగడ కోరుకోలేని ఎంతగొప్ప విజ్ఞానమైనా వృధా అంటుంది. పొగ-క్షుద్రు, కుతంత్రం, దగావంటి వాటికి ప్రతీక. నివృనితానికి ప్రతీక. నిప్పు కూలిపోతే కొమ్ముజ్జాస్తుంది వంచన అంటుంది పొగ కవిత. బోడిగుడ్డులు కవిత నేటి రాజకీయం, ఆర్థికారం, పదవి వంటి వాటి స్వరూప స్వభావాలు అర్థం పడుతుంది.

'వేళ్ళకు నమస్కారం' కవిత్వ తల్లికి ఇంకో సారి నమస్కారం చేయిస్తుంది. ఎంతగొప్ప మనిషైనా ఒక తల్లికి బిడ్డేకదా: దాని విలువలు పైకవిత్వ బాటుతుంది.

'అరవయ్యా అడుగు' కవిత్వంలో మనిషి పుట్టి నప్పటినుండి అరచే సంవత్సరాల వరకు ఎదిగి, అప్పటి వరకు రాను సాధించిన ప్రగతిని, గడించిన అనుభవాన్ని, అక్షరావం చేశాడు సి.నా.రె. ఆరోహణ కవిత్వ మనిషి ఉన్నత స్థాయికి ఎదగా ందే ఎన్ని రకాల్లా ముక్కిలు తినాలో ఎన్ని కష్టాలు వదాలో తెలియజేస్తుంది. ఆరోహణ కవితా సంచలనంలో సి.నా.రె మానవత్వం, హృదయం కనబడుతుంది. అన్ని కోణానుండి మానవతా విలువల్ని చాటుతోంది. ఈ 'ఆరోహణ' అనుభవ జ్యోతితో అక్షరాల్ని వెలిగించిన దా.సి.నారాయణ రెడ్డి తెలుగు హృదయాల్లో నిత్యం విరబూసే విండైన రామరవువు.

గంగిరెద్దు-రమణీయ కావ్యం

వై. నాగయ్య

పల్లా దుర్గయ్యగారు ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం నుండి మొట్టమొదటి ఎం. ఎ. తెలుగు డిగ్రీని సంపాదించారు. అదే విశ్వవిద్యాలయంలో తెలుగు ఉపన్యాసకులుగా, జాతీయ చార్యులుగా పని చేసిన వీరు గొప్పవ్యాధితులు, కవి. విమర్శకులు, వీరి కలం నుండి తెలువడిన 'గంగిరెద్దు' కావ్యం ఎంతో కమనీయమైంది. రమణీయమైంది.

నేరుగా కథారచనతోనే కావాన్ని ప్రారంభించి, ముగించడం; పల్లెల్లో తిరుగాడే బసేవన్న కథను తీసుకోవడం; రైతుకుటుంబాలలోని సాధక బాధకాలను వివరించడం, నాటకీయ సరళితో వింత కోడె జననంతో కావ్యం మొదలు పెట్టి, దానికి కారణమైన ఆకోడె పూర్వజన్మ పుత్రాంతం తర్వాత వర్ణించడం వల్ల ఈ కావ్యం ఆధునికతను సంతరించుకొన్నది. సంప్రదాయబద్ధమైన పద్య రచనతో నడవడం వల్ల ఇది సంప్రదాయ కవిత్వంలో చేరుతుంది. ఇట్లా ప్రాత క్రొత్త మేలు కలయిక ఈ 'గంగిరెద్దు' కావ్యం.

పేదకాపు ఇంట్లో ఆవు ఉంటుంది. అది కూడ అప్పు క్రింద గ్రామకరణం దగ్గర కాకట్టు పెట్టబడి ఉంటుంది. రైతు ఆవును పోషిస్తూ పాలు మెరుగు తను వాడుకొంటూ, దానికి జన్మించే

పెయ్యలను కరణానికి ఇచ్చునట్లు కోడెను తను తీసుకొనట్లు కట్టడి చేసుకొంటాడు కాపు తన వ్యవసాయానికి వనికి వస్తుందనే భావంతో కోడె పుట్టాలని కొరుకొంటాడు. కాని మొదటిసారి పెయ్యే పుడుతుంది. చూట ప్రకారం దానిని కరణానికి ఇచ్చి వేస్తాడు. తర్వాత రెండు తోకలతో మూపురంపై కాలుతో మరోకోడె పుట్టుతుంది. వింత లక్షణాలు కల్గియున్న కోడెను చూచి, కాపు ఈ సారి కూడ తన కోరిక నెరవేరనందుకు నిరాశ పడుతాడు గ్రామ ప్రజలు ఆ వింతను చూడటానికి తండోపతంబాలుగా వచ్చి పోతుంటారు.

ఆ కోడె అవలక్షణాలతో పుట్టడానికి కారణముంది. పూర్వ జన్మలో మొదట ఒక అవుగా పుట్టుతుంది. యజమాని దానిని చిన్నతనంలో పేమగా చూచి, పెరిగిన తర్వాత ఎన్నో కష్టాలకు గురి చేస్తాడు. అవు ఎంతో మొరపెట్టుకొని, మరు జన్మలో కోడెగా జన్మిస్తుంది. అయినా కష్టాలు తప్పవు. ఈ రెండు జన్మాం యందు తను సుఖంగా గడిపిన జీవితాన్ని మరుజన్మలో కాల్యతంగా ఉండేటట్లుగా పుట్టించమని పరమేశ్వరున్ని వేడుకొంటుంది. దాని ఫలితమే ఈ వింత కోడె జన్మ.

వ్యవసాయానికి ఉపయోగపడనట్లున్న కోడెను చూచి, కాపుదంపతులు వ్యధ చెందుతారు.

అది బటారులో పోవుచున్నప్పుడు కొంతమంది వింతగా చూస్తుంటే, మరి కొంతమంది రాళ్ళు విసిరి యిబ్బంది పెట్టేవారు, కొంత కాలానికి దాని తల్లి చనిపోతుంది. అప్పుడు ఇల్లు విడిచి వేళ్ళిపోవాలను కుంటుంది. ఏగ్రామంలోకి వెళ్ళినా ప్రజల ఆవహేళన తప్పదని, అడవులో ఉండటానికి భయపడి తిరిగి తిరిగి గంగిరెద్దులవాడి చేతికి చిక్కుతుంది. బవవన్నగా మారిన ఆ కోడె గ్రామ గ్రామం తిరుగుతూ, ఒక రోజు తను జన్మించిన గ్రామమే చేరుకోవడం జరుగుతుంది. గతంలో వింత ఆకారాన్ని చూచి చీడరించుకొన్నవారే, ఇప్పుడు దాని ఆటపాటలను, అలంకరణలను చూచి భక్తిని ప్రదర్శిస్తాతే. కాపు దంపతులు కూడా తమ ఇంటి ఆవుకు వుట్టిన కోడెఅని గుర్తించి ఆప్యాయతతో సత్కరిస్తారు.

కవి 'గంగిరెద్దు' కావ్య లో ఈ కథను అతి రమణీయంగా తీర్చిదిద్దినాడు. కవి ప్రతిభను చూపు వర్ణనలు, ఉల్లేఖలు, సమాజ చిత్రణం, కరుణ రసప్రవృత్తి జాతీయాలతో కూడుకొని ఈ రచన సహృదయుల నాకర్షిస్తుంది.

కావ్యంలోని వర్ణనలు సందర్భానుసారంగా ఎంతో రమణీయంగా ఉంటాయి. ఆ పేద కాపు ఆవుకు కోడె వుట్టినచో వ్యవసాయం చేసుకొంటు, తమ కుటుంబాన్ని చక్కబరచు కోవచ్చుననుకుంటాడు. వారి ఆకలి నిరాశలై, వింత జంతువుగా వుట్టిన కోడెను చూచి ఆ ఇల్లాలు ఇట్లా దుఃఖిస్తుంది.

'బొటబొట కంట నీరొలుకబోసి బబోలబ
మంచ చేతులన్
పటపట నెత్తిమొత్తుచు దిబాకిబాగుండెలు
గ్రుడ్డుకొంచున

క్కుటక్కుట యెట్లు గాలె మన కర్మమటం
చును నేడుచుండ ముం
గిట పరిమంది గూడి పదికించదొడంగిరి
తద్విచిత్రమున్

కోడె తల్లి చనిపోయిన తర్వాత ఇల్లు విడిచి అడవులు పట్టుకొని పరుగెత్తుడగా దారిలో ఒక వాగు, దారి ప్రక్కన పెద్ద మట్టి చెట్టుకనబడు తుంది. అది వాగులు నీరు త్రాగి ఆ చెట్టు నిదన విశ్రాంతి తీసుకొంటుంది. ఆ మట్టి చెట్టును నలుగురు పొడిచినా కూడా అమలని మొదలు కల్గి, సూర్య కిరణాలు చొరబొరనంత దట్టంగా పలుచినట్లుండి వచ్చని ప్రలాలు కల్లియున్నదని వరిస్తూ- 'కొమ్మ కొమ్మకు సూర్య మోతులు దిగింది'

పాతిరస వ్రేలు మాడల బరిధ విల్లి,
వేయి స్తంభాల గుడితోడ వియ్యమంది
* విజ్ఞ వీగెడి యూడల మట్టి కాంచె.-
అని మట్టిని వేయి స్తంభాల, గుడితో సరి యైందిగా చెప్పడం ఎంతో గొప్ప భావన.

సంత్రాంతి పండుగను తెలుగు వాడు ఆనందోత్సవాలతో జరుపు కొందుడు. పండుగ రోజులలో ఆడపదచులకు కలిగే సంతోషం, వారు తీర్చిదిద్దు రంగవళ్ళులు, గొబ్బియల్లు, ఊరూరు తిరుగు సాతానిజియ్యరు. జంగమయ్య, బుడు బుక్కం, గంగి రెద్దుల వారి న్యభావాలు, అప్పుడు నిర్వహించ బడుచుండు కోడి వుంజుల, పొట్టాటలు ఈ కావ్యంలో కనువిందుగా చిత్రీకరణ బడినవి.

ఉదాత్తమైన భావనలు, ఊహలు ఈ కావ్యంలో కోర్కెలుగా కనిపిస్తాయి గొప్ప ప్రక్కన వవళించియున్న కోడెను 'తెల్ల గొంగడి బోవువలెన్ శయించు' అంటారు ఆరేకులు పిండికృత గాటలను వాడులు అను

కొన్నట్లు, ఈ కోడె తెల్ల గొంగడిం బ్రోవు వలె
ఉన్నదని కవి భావించడం ఎంతో మనోహరం.
కన్నతల్లి చనిపోగా కోడె ఇల్లు విడిచి వెళ్ళిపోవ
డాన్ని కవి అద్భుతంగా—

తండ్రి కొట్టెనేని, తల్లి కోపించిన
కనులు మూసికొని 'దీకట్టు' లేక
రైలుబండిలో జొరబడుబాలుని భంగి
ఇల్లు విడిచె కన్నతల్లి పోవ'

అని చెప్పారు.

నేటి సమాజ దుస్థితిని, లోకంలోని వ్యక్తుల
విపరీత లక్షణాలను సమయం దొరికినప్పుడల్లా
ఎత్తిచూపుచు, కవి అటువంటి వారిని పోకన కూడ
చేస్తుంటాడు. ఎటువంటివారు పెద్దమనుషులుగా
చలామణి అవుతున్నారో చెప్పుతూ—

బలవంతుడొ/ధనవంతుడొ
జలమగు నధికారయతుడొ బలముగ
తుమ్మన

జలబయ్యె ఫలాన కవి
తెలుపును ప్రతికలు పేద రీరెవగన్.

అని అంటాడు.

పేదస్థితిలో నున్న వ్యక్తిని సమాజం లెక్క
చేయదు. అతని స్థితి మారి, డబ్బు సంపాదించి
ఎదిగినప్పుడు సమాజం ఆ వ్యక్తికే వణ్ణం పడు
తుంది. ఫీదరింపబడిన ప్రజల చేతనే పూజింపబడు
తున్న గంగిరెద్దు స్థితిని—

'పిపు కాలు చూచి వెకిలి నవ్వులు నన్ని
తోక జంట చూచి దూడవారె
అట్టి కాలుతోక లాదరమ్మున గాంచి
బలితోడ చేతులెత్తి గడః

అని వర్ణిస్తూ—

'వారల మోము మీదనే పరచిన యట్లు వచ్చి
మనసారగ వారం మొక్కు లందెగా!' అని కవి
ప్రజల పిపుమీద ఒక్క చదుపు చదుస్తాడు.

చరిత్ర నడుస్తూంది. ప్రభుత్వాలు, పార్టీలు
మారుతున్నాయి. అయినా పేదవాని స్థితి మారటం
లేదు. సమాజంలో పేదల దయపియస్థితిని హృదయ
విచారకంగా వర్ణించి, వారియేడ దుర్గయ్య గారు
తనకు గల సానుభూతిని చూపాడు.

'మిద్దెలా పేదలా యిం మీద పేద
కాస్తులా పాస్తులా బీద కవని యండ
రోసమా వేసమా దర్శిద్రుసకు జగతి
ఆగ మాత్రమే నిలుపేద అస్తిధుని'

— అని పేదవాని స్థితిని వర్ణిస్తాడు.

జనపదాలలో ఆలమగలు పాలనీళ్ళ వలె ఏ
విధంగా కలిసి మెలిసి ఉండి కష్టసుఖాల్లో చేదోడు
బాదోడుగా ఉంటూ, జీవన మార్పుల్ని అను
భవిస్తూ, జీవితంలో ఉత్సాహాన్ని పొందుతుంటారో
ఈ కావ్యంలోని కావు కుటుంబ చిత్రణలో చూడ
వచ్చు. చూలితో నన్న అవుకు కోడె
వృట్టాని కాపు, పెయ్యవృట్టాని కాపు వదలి
కోరుకొంటారు. ఇంకలో గోవుకూతుంది.
అప్పుడు వారి సంభాషణ ఇట్లా సాగుతుంది. ఈ
రేయిగోవీనె, నీవేమోయండివి పెయ్యవృట్టవవి, కాదె
కోడె యానండిరా, నేమేపొదము చూచుకొందమిక
నీవె గెల్లువో, గెల్లువో;— అని కాపు అన్నప్పుడు
తార్య సమాధానం ఎంతో సరసంగా ఆహ్వాయంగా
ఇట్లా సాగుతుంది. సరసరె మంచిమాట! యిటు
నంగలి వారసి వంకమాడుటల్. వరుసయె?
అడిదైన బరువా: మగదూడకి కొమ్ములుండువా:
అరయగ పెయ్యపాడికగునట్టులె కోడెయ్యాడికండు.
నీవరుసన నెవ్వరోడినను వచ్చెడి లాభము వచ్చునే
కదా:

మూపురమున ఒకకాల, రెండురోకలు కల్లి పుట్టిన కోడె వ్యవసాయానికి పనికిరాదుగదా! యని వాదపడుచున్న కాపును ఓదాడుస్తూ, ఇరువురం కూలికి కుదిరి నాగరివద్ద తను దున్నుచుండగా విత్తనాచలుకూ, అతని అడుగులో అడుగుంచుచూ నీదనై వస్తానంటుంది. కాయకష్టం మీదంతెప్పుడూ ఉన్నదే కాబట్టి అడవాళ్ళకు పనిచేసుకోవడానికి తిరుగలి, కొడవలి రోకలి; మగవారికి నాగలి, గొడ్డలి యున్నందున దిగులువదాల్చినపనిలేదు. చెరిరెండు చేతులను కలిపి నాలుగు చేతుల సంపాదించి, ఊనకు లేదనుకుంటున్న కోడెను బేరము చేరామంటూ రైత్యాన్ని చెపుతుంది.

కావ్యంలోని రచన అంతా కరువారస భరితంగా సాగుతుంది. కాపు దంపతులు అసలే పేదవారు. కోడెపుట్టుతే వ్యవసాయం చేసుకుందా మనుకొంటాడు. చారి ఆశనిరాకై పింఠంబువు పుట్టేసరికి ఆ రైతువార వరనాభిరంగా ఉంటుంది. తల్లితో అడవికి మేకతై పోవుచున్నప్పుడు, వచ్చు చున్నప్పుడు పిల్లలు కోడె మూపురం మీదికాను, రోకల జంటను చూసి అల్లరి చేస్తున్నప్పుడు, ఆ వింత కోడె పూర్వ జన్మాంలో వడిన కష్టాలను తన తల్లికి వివరిస్తున్నప్పుడు మన హృదయాలు ద్రవించి పోతుంటాయి.

లోకం ఈసడించుకొన్నా తల్లితోడుగా ఉండేది. ఆ తల్లికూడ చనిపోయేసరికి కోడెదిగులు ఎక్కువగుతుంది. అప్పుడు

'అమ్మలేనియిల్లు నడవియై కనుపించె
కానతోచె వల్లకాదు కరణి
ఇంట నడవి రెంటు నుంట సంకటమెయై
హిరు విడిచి పోవు సూహాచేసి'-

యజమానితో నేర్పడిన బంధములను త్రొవ వకము కాక కన్నుల నీరు క్రమ్ముకొనగ కట్టు వివ్రుచున్న కాపును దీనంగా చూస్తుంది. ఇల్లువదలి

వెళ్ళుతూ వెళ్ళుతూనే వెంటనే అగి వెనుకకు చూచి ఇంటివైపు అయిదారడుగులు వెళ్ళుతుంది కన్నుల నీరు నిండ మళ్ళితిరిగి అడవివైపు ప్రయాణిస్తుంది. అక్కడ కూడ ఒకేచోట ఉండలేక ముందుకు పోలేక, ఎట్లా వశపోక ఆటు ఇటు పరుగెత్తుతుంది, చివరికి ఒక గంగిరెడ్డుంవాని చేరిలో చిక్కుతుంది. ఇట్లా కావ్యంలో గంగిరెడ్డు కథంతా కరుణరస ప్రవాహంగా వరపళ్ళు త్రొక్కుతుంది.

'కర్మలను బట్టి బాగ్యముల్ గలుగునవరే' కమరీపిగదా. కన్నతల్లి యేరికిన్; 'దక్కాముక్తిగర్' తినుతున్న చేమూరునే లోకజ్ఞానమెవ్వారికిన్'-మన్నగు లోకోత్తులు, జాతీయాలు కావ్యంలో కోకొల్లలు, వీటి వలన కవి లోకపరిశీలనా శక్తితో పాటు కావ్య దృక్పథం చదువరులు హృదయానికి హద్దు కోవటానికి చక్కని అవకాశం ఉంటుంది.

కావ్యంలో సందర్భానుసారంగా వాదిన పాసంగము, దుద్దె, కొట్టము, గోలెము, కంచె, గుంజ- వంటి తెలంగాణా మాండలిక వదాన కూడ రచనలో చక్కగా కలిసిపోయి అజ్ఞాదాన్ని కల్పించి కవిరచనా ప్రావీణ్యాన్ని పట్టిస్తాయి.

అడపదమలు సంక్రాంతి బొమ్మం కొలువులో శ్రీమద్భాగవతకథలు, శ్రీకృష్ణుని లీలలు చిత్రించిన బొమ్మలతో పాటు గాంధీ, నెహ్రూ ప్రతిమలు కూడ పెట్టారని వర్ణించుటలో కవికి భారతీయ సంస్కృతియందుగం అభిమానంతో పాటు చారి జాతీయ స్ఫూర్తి కూడ స్పష్టమగుచున్నది.

ఈ విధంగా తెలుగునేయందు బహుళ ప్రచారంలోన్న బసవన్న కథను ప్రధానంగా తీసుకొని వివిధరకాలైన వర్ణనలతో, తెలుగు ప్రజల ఆదార వ్యవహారంతో, మృదు మధుర పదాలలో కవనీయంగా 'గంగిరెడ్డు' కావ్యాన్ని తీర్చి దిద్దిన శ్రీ పల్లాదుర్గయ్య తెలుగు సాహిత్య చరిత్రలో చిరస్మరణీయులు.

తెలంగాణా మాండలిక భాషలో మొదటి కథా సంపుటి-కడుపుకోత

...బి. యన్. ఆచార్య

తెలుగు సాహిత్యంలో మాండలికాన్ని మొదట ప్రవేశ పెట్టింది గురజాడ అప్పారావు గారు. అయినా తొలిసారిగా కథలు రాసినవారు మాధవ పెద్ది గోఖలే. ఆయన కృష్ణా, గుంటూరు జనభాషను వాడుకుని కథ రాస్తే పండితులంతా వ్యతిరేకించారు. కథలోని పాత్రలు ప్రజల భాష మాట్లాడితే వరవా లేదు. కాని కథా రచయిత కూడా ప్రజలతో కలిసి, వారి భాషలో కథ చెప్పడాన్ని అప్పటి వేదాపులు ఆశీర్వదించారు.

తెలంగాణా మాండలికంలో కథా సంపుటలు రావడం 'కడుపుకోత'-తోనే మొదలయ్యింది. కడుపుకోత రచయిత శ్రీదేవరాజు మహారాజు. ఆయన మొదటి సంపుటి మాత్రం కడుపుకోత కాదు. అంతకు ముందే తెలంగాణా ప్రజల భాషలో కవిత్వం రాసి 'గుడిసె గుండె' పేరుతో ప్రకటించారు. మాండలికంలో కవిత్వ, కథచెప్పి మెప్పించింది, మొదటిసారిగా సంపుటలు ప్రకటించింది ఆయనే. ఆ తరువాత చాలా మంది రచయితలు ఆయనను అనుసరించారు.

ముండతరం రచయితల్లో వట్టికోట ఆళ్లార్ స్వామి గూడూరు సీతారాం, శురమోళి, యశోదారెడ్డి మొదలైన వారు తెలంగాణా జీవితాన్ని ప్రతి

బింబిస్తూ ఆ భాషలో కథలు రాశారు. ఈ తరం రచయితల్లో శ్రీయుతులు, దేవరాజు మహారాజు, అల్లం రాజయ్య, పదారం. రాములు బి. ఎస్. రాములు, రఘుత్తమ రెడ్డి మొదలైన వారు ఈ కోవలో చేరుతారు.

'కడుపుకోత' (1978) కథా సంపుటిలో రెండు రకాల కథలున్నాయి. పూర్తిగా మాండలికంలో రాసినవి కొన్ని, కథ మామూలు వ్యవహారిక భాషలో నడిచి, సంభాషణలు మాత్రం మాండలికంలో వున్నవి కొన్ని. సంకలనంలో మొదటి కథైన కడుపుకోత ఈ విధంగా మొదలవుతుంది. కమలమ్మను దవాళాన్ల కరికు జేక్కిండు దానికి కడుపునొప్పి. ఇయ్యాలైనా నిన్ననా ఎన్నోడ్లు ల్పించి అగోరిస్తాంది. మంత్రాలు, తాయితలు ఎన్నీ గట్టినా తక్కుగాలే. ఎందరి వైద్యుల తాన మందు దిన్నా తక్కుగాలే. అకాడికి అల్లుడు మంచోడు. నా బిడ్డ ఆగమ్మ పక్షిలే తల్లిడిస్తుంటే కొంటా వొయి ఉన్నానియో ఏళిండు. పెద్ద దాక్కుల్లు జూ! అవరేషను జెయ్యాలన్నాడు'. ఈ రకంగా కథంతా ఒక్క ముసలంవ్వ అనుభవంలోంది. ఆమె మాటల్లోనే సాగిపోతుంది బిడ్డ అవరేషను గురించి మొదటి సారిగా హాస్సిటర్ కు వచ్చిన ముసలంవ్వ అక్కడి ఆన్యాయాల్ని అసహ్యించుకుంటుంది. అవరేషను తియేటర్ లోంది బయటపడ్డ ఆమె

రిసెర్చ్ స్కాలర్, నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం, గుంటూరు.

కూతురు కమలమ్మ మెళ్ళో, పుస్తెలతాడు మాయ
మవడం ఇందులోని ఇతివృత్తం.

ఈకథలో ఇతివృత్తం కంటే తైలిగాపడి.
రచయిత ఎక్కడా కనబడకుండానే ముసలమ్మ
మాటల్లో సమాజ స్వరూపాన్ని చక్కగా కళ్ళకు
కట్టిస్తారు. "నాదేమో తెల్లని గోరూయే. నాకే
మేడక?" -అన్న ఆమాతృకపు మాటవెనక
హాస్యంలోలే వైస వైసకు పీడించే చెడ్డ సంప్ర
దాయాన్ని దుయ్యబడతారు. ఆగమ్మ పక్షి, అంగ
రంగ వైభవంగ పెండ్లి, బిడ్డ అంటాడది నర్కారి
దవాఖాన, సాయబాను వంటి ఎన్నోమాటలు
ఉపయోగించి ముసలవ్య పాత్రకు జీవం పోశారు.
ఇది చక్కది జానపద వక్తరణకు ఉదాహరణ.

వైద్య విధానం మీద నర్మ గర్భంగా దెబ్బ
తీసిన రచన ఇదొక్కదేతాదు. నంకలనంలోని
మరికొన్ని కథలకూడా అపని చేశాయి. కడుపు
కోత కథ మహానగరంలోని ఆసుపత్రి వారావరణం
చిత్రిస్తే 'కండ్లుదెరికిన నెత్తుకు' కథ తాలూకా
స్థాయిలో ప్రయివేట్ ప్రాక్టీస్ చేసుకుంటున్న
'ఫేక్ డాక్టర్స్' దొంగ వైద్యుల
మోసాల్నే వెల్లడించింది "మంత్రం" "చీకటి
పడుతుంది" కథలు గ్రామ స్థాయిలో వైద్య విధా
నపు స్వరూప స్వరూపాన్ని తెలియ జేస్తాయి.
ఆమాయక శ్రేణులు ముందు బద్ధులు వరించలేక
మంత్రాలకు పోతే, మంత్రాడు అంత కంటే
ఎక్కువ అడుగుతాడు. వైద్యం చేసే బడి పంతులు
పీజాగా దబ్బులు అడగడు. ఎప్పటి నుండో కన్నేసి
వుంచిన సోములు భార్యను కోరుకుంటాడు. ఈ
విధంగా సమాజ అగృతల్ని సరైన పంచాలో
డయగ్నోస్ చేయగల కథకుడు డాక్టర్ దేవరాజు
మహారాజు

ఈయనకు ప్రజా జీవితం బాగా తెలుసు.
కథలకు ఎన్నికున్న అంశాలన్నీ పాటక జనానికి
సంబంధించినవే. సమాజంలోని అట్టడుగు వర్గాలను
గురించి తనకున్న సానుభూతిని, కళాత్మకంగా
మరిచి సజీవ చిత్రాలుగా పాత్రకుల ముందుంచారు.

ప్రతి మండలానికి కొన్ని ఆధార వ్యవారాలు
ఉంటాయి. ప్రతి మండలపు పాత్రలో ఒక
ప్రత్యేకత కొట్ట వచ్చినట్టు కనిపిస్తుంది. కాబట్టి
ఆ మండలపు ప్రజా జీవితాన్ని సంపూర్ణంగా అర్థం
చేసుకొని అందులో అంతర్భాగం కాని రచయిత
మాండలిక రచనకు పూనుకోవడం కష్టం. పూను
కున్నా అందులో భాష వుంటుందే కాని జీవం
వుండదు. మహారాజు గారికి ఆ సమస్య లేదు.
ఆయన పట్టి పెరిగిన వారావరణం తెలంగాణం
గనక ఆ భాషలోని తెలుగు నుడికారాన్ని గుండెకు
తాకేంత సూటిగా చెప్పగలిగారు. ఆయనకు
మాండలికం మీద ఆసక్తే కాదు. అధికారం కూడా
ఉంది. "పంతులు లేత శింశకాయ వులుసోలే
నగిండు"- అని అంటారు, మంత్రం కథలో.
సుక్కమ్మ అట్టడుగు వర్గానికి చెందిన ఒక
మామూలు స్త్రీ. పంతులు వ్యంగ్యంగా సవ్యవ
సవ్యను ఆమె, ఆ విధంగా కాక మరో విధంగా
ఉపాించు కోలేడు.

'అ పిల్ల కండ్ల ఊసులు...ముక్కుచీమిడి
నొట్టోసుంచి సొల్లు-అంతా గలిజు-అల్ల బత్తోలే'
అంటారు రచయిత. బాహ్యంగా కనిపించే ఆ అనా
రోగ్యం లోంచి అందుకు కారణమైన వారిని, వారి
శ్రమ శక్తిని పిల్చి పిచ్చి చేసిన దౌర్జన్య పరుల్ని
చూడాలందారు రచయిత పైపై నివాదాలతో
కాకుండా జీవితపు లోతుల్లోంచి సమాజ స్వరూ
పాన్ని వెలికితీసి చూపడం ఈ రచయిత ప్రత్యే
కత. మధ్యతరగతి జీవితాన్ని, బడుగు వర్గపు

బతుకుల్ని చిత్రించిన కథా సాహిత్యం ఉంది. కాని మహారాజా గారి కథల్లో—అటు బడుగు వర్గానికి తెందక, ఇటు మధ్యతరగతికి ఎదగక కొట్టుమిట్టాడు తున్న దీన జనుల అవేదనలు ఆక్రందనలు కనిపిస్తాయి. 'కండ్లు దెరిగిన నెత్తురు' కథను చాలా విశిష్టంగా పరిశీలిస్తే ఆ విషయం తెలుస్తుంది.

"పాతగోడ"— చాటున పెత్తనం చలాయించే దొరలు. కూలీల మధ్య తగాదాలు సృష్టించి వాళ్ళు కొట్టుకుంటూ వుంటే చూసి ఆనందించే పెత్తందార్లు ప్రాణం పోతుందన్నా వినిపించుకోక తమకారు మురికి అవుతుందని వెళ్ళిపోయే రాజకీయనాయకులు కూడా ఉన్నారు. ఈ కథల్లో.

'కోళ్ళపందెం' కథలో దొరలు తమరైతు కూలీలను కోళ్ళుగా భావించి, వారి మధ్య పోటీపెట్టి ఆనందించడం జరుగుతుంది. కోళ్ళలో ఆడుకునేది సంవత్సరానికి ఒకసారియితే పీరితో సంవత్సరం పొడుగునా ఆడుకోవచ్చని రచయిత సెటైర్. ఊరి సర్పంచు, కరణం రాజకీయాల మధ్య గ్రామంలోని మామూలు పేదజనం ఎలా నశించి పోతున్నారనేది వర్ణించబడింది.

నిజాం నీడలో, గ్రామాల్లో సాగినకూస్యాముల ఆగదాలు మనకు చిల్లర దేవుళ్ళు వంటి నవలల్లో కనిపిస్తాయి. నిజాం పరిపాలన అంతమైపోయి, స్వాతంత్ర్యం లభించిన తర్వాత కూడా పల్లెల్లో పెత్తందారుల జాటుం వూర్తిగా నశించిపోలేదు. వెనకటిలా దొరలమని విప్రవీగలేరు. అట్టని మామూలు వ్రజులతో కలిసిపోనూ లేరు; అలాంటి క్లిష్ట పరిస్థితిని 'పాతగోడ' కథలో ఈ రచయిత వర్ణించారు.

దొరబంగళాకు, ఇతర గ్రామస్తుల ఇళ్ళకు మధ్య ఎత్తుగా నిలబడివున్న గడిగోడ కూలిపోవడం 'పాతగోడ' కథలోని ఇతివృత్తం. దొరతనం కూలిపోయిందన్న అర్థం స్ఫురించేలా రాయబడ్డ ఈ కథలో—గ్రామస్తులు రాత్రికి రాత్రే వర్షానికి తడిసి వున్న గడిగోడను గడిలోకి పడగొడతారు. అంటే దొరతనాన్ని పడగొట్టారని అర్థం!

జానపద వ్యక్తికరణ గొప్పగావున్న మరొక కథ 'యెలుగు మింగిన శీకడి' ఇందులో ప్రమాద వశాత్తు గుడిసెలు కాలిపోతే, గ్రామంలోని పట్టణ ఇండ్లు కాలిన వారి దగ్గర చందాలు వసూలు చేసి పెరింజన్ వారికి మామూళ్ళు ఇవ్వడలచుకుంటాడు.

సంకలనం మొత్తంలో ప్రత్యేకమైన కథ 'మూగమోసం' కథంతా రైలుపెట్టెలో నడుస్తుంది. రైలు క్లారేజీ సమాజానికి సంక్షిప్త స్వరూపం. సమాజంలో మోసం చెయ్యనిది ఎవరూ; అందరూ ఎవరినో ఒకరిని ఏదో ఒక రకంగా మోసంచేస్తున్నారే. జరుగుతున్న మోసాల్ని చూసి తమకు వట్టనట్టు వూరుకున్న వారుకూడా ఒక రకంగా మోసగాళ్ళే. రచయితగా దేవరాజు మహారాజాగారు మాత్రం మోసం చెయ్యరు. కళ్ళెదుట వున్న సమాజంలోని అవకతవకల్ని ఆయన తనదైన పద్ధతిలో కళాత్మకంగా చెప్పారు. కవిత్వంతాయడం వల్ల కాబోలు వివరంగా చెప్పవలసిన చోట కూడా సంక్షిప్తంగా చెప్పారు. అందుకే ఆయన కథలన్నీ అతిచిన్నవి. పాఠకుల్ని ఆలోచింపజేసే ఈ కథలు సజీవ సమాజ చిత్రాలు.

‘కవినాథులు’ తంయాల లక్ష్మీస్థనీహాచార్యులవారి కుబ్జాకృష్ణ విలాసం-ఒక స్మరణిక

పాతూరి రఘురామయ్య

అచ్చతెనుగు కుబ్జాకృష్ణవిలాసము కావ్యం, నల్లంతిమిళ్ చక్రవర్తుల తంయాల లక్ష్మీస్థనీహాచార్యుల వారు వ్రాసిన కుబ్జాంధ్రప్రబంధము. 1908నాటికే కవి ఈ రచనను పూర్తిచేశారు. 1932లో ఇది అచ్చు అయింది. కావ్యము వృద్ధి పూర్తిచేసుకొన్నదనుకోవచ్చును.

ఓరుగల్లు నివాసియగు తంయాల స్థనీహాచార్యులవారు 1884లో జన్మించినారు. వీరి తల్లిదండ్రులు రంగారాజ్య, వేంకటాంబగార్లు శ్రీమాన్దరూరి లక్ష్మణాచార్యుల వద్ద వీరు సంస్కృతాంధ్ర సాహిత్యములలో చక్కని పరిచయాన్ని పొందినారు. శ్రీమాన్ మరింగంటి లక్ష్మణదేశికుం వద్ద వీరు వైష్ణవసాంప్రదాయక మైన తిమిరగ్రంథాలను అధ్యయనం చేసినారు. శ్రీ వేల్పుకొండ లక్ష్మీ స్థనీహాస్వామి (జఫర్ గద్ ఓరుగల్లు:నమిషమున) వీరి కులదైవము ఆస్వామి వారికే వీరి కృతులలో ఎక్కువ గ్రంథాల్ని అంకితం చేసినారు. హేమాంగిబిజానం నేరేడువల్లి శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామికి అంకితం చేశారు. దాదాపు మిగతావన్నీ శ్రీవేల్పుకొండ స్థనీహాస్వామి వారికే అంకితమొనర్చినారు. ఈ కవి ఏగ్రంథమునూ నరాంకితం చెయ్యలేదు. ఆవిషయం

లో పోతనకే మనవోటన్నవాడు. ఈ కవి స్వయం కృషితో రచనా ప్రావీణ్యము నొందినాడు. అంతేకాదు చతుర్విధ రచననూ సాధనచేసి విజయం పొందాడు. గోంకొండ కవుల సంచికలో సురవరం ప్రభావరెడ్డిగారు నవ్యాంధ్ర సాహిత్య వీధులలో కురుగంటి సీతారామయ్యగారు వీరి రచనా వ్రక స్త్రీని ఉట్టంకించినట్లు తెలుస్తున్నది. విశ్వనాథ వారు కూడా 1950లో అచ్చయిన శ్రీ వేల్పుకొండ శ్రీరమాచార్య్యమును చదివి ఆశ్చర్య చకితులైనట్లు తెలుస్తున్నది.

తెలుగు సాహిత్య ప్రపంచంలో ముఖ్యంగా అచ్చ తెలుగు కావ్యాల్లో, ప్రబంధాలలోనే కుబ్జను గురించి వ్రాసినవి మృగ్యమే. అంతే ఇతి అపూర్వ రచనగా గుర్తించవలెన్నది.

కుబ్జా పూర్వజన్మ వృత్తాంతము, పరిశీలించి నవో ఆమె రావణుని చెల్లెలగు-కుర్యుణా ఆమె శ్రీరామ. చంద్రుని మోహించి అతని ప్రేమకై వేడుకొన్నది. సీతను మ్రొంగటోగా లక్ష్మణుడు ముక్కు చెవులు కోశాడు. వివలమనోరథయైన ఆమె రావణుని ఈ విషయం చెప్పి దుఃఖించి అతనికై తపస్సుచేసి పునర్జన్మమున కుబ్జయినది.

సహకార కళాశాల, దుద్రింగి-505 807, జిల్లా కరీంనగర్.

కట్ట ఒక్కరోజున కంసునికి సుగంధ ద్రవ్యములను తీసుకొని వెళ్ళుచుండగా శ్రీకృష్ణ, బలరాముల దర్శనమొనెత్తు కలిగినది. కట్ట అతనికి సుగంధ ద్రవ్యములను పూసినది. శ్రీకృష్ణుడు ఆమె గునిని పోగొట్టినాడు. సుందరమైన శ్రీ గామారి శ్రీకృష్ణనే వరించి కృష్ణునితో ప్రేమను పొందినది. ఇదీ కథా సంగ్రహం మూడు ఆశ్వాసములలో సాగిన ఈ కావ్యం ఓరుగల్లు మాండలిక భాషా పరిశీలనకూ ఆధార గ్రంథముగా ఉపయుక్తమవుతుందనవచ్చు. దీనికి ముదిగొండ వీరేశలింగశాస్త్రిగారు పీఠిక త్రాయటం విశేషాంశముగా చెప్పుకొనవచ్చును.

కవి వ్రాసిన ద్వైరదగతిరగద ఒక్కటి ఉదాహరణకు చూతము.

కలికితోట, సింగారముల గారముల
పొందులకు జల్లుగం బూరంను బూరంను
దట్టింది యొక్క విరికావులను తావుతను
కూటువుగ దూకుమని కొమ్మలను కొమ్మలను
నీటుగా దెమ్ముదానిమ్మలను నిమ్మలను

ఇలా చాలా చక్కని రీతిలో ఈ రగద సాగింది.

శుద్ధాంధ్ర గద్యరచనలోనూ కవి సాటిలేని ప్రజ్ఞ చూపినాడు. ద్వితీయాశ్వాసంలో

“వ. ఇట్లాజోటిమేటి బోటి కత్తియల కూటువల కూటువితో యాట తోటల తేరి చెఱుకు విలుకు దొర వెఱికిన నిగనిగ మెఱుగులీను విఱికఱుకుట మ్ముల నెఱి మిఱి నలైఱవ కడకంటి తూపులనెల్ల దెసల ఐరికించుచు కమ్మని తమ్ముల కమ్మనీరు నెమ్మిని దిమ్ముదీరద్రావి మున్నురమ్ము మత్తురించ జమ్ముజమ్మున రోదాళమ్ములు సేయు తుమ్మెదల మొత్తమ్ములు కొమ్మల ముంగురు లొక్కుమ్మడిం గని తమ కొమ్మలమ్మని లేచి ద్రిమ్మరిల్లుచున్న గణుల బాణులఱారి

ఈ విధంగా సాగింది వచనం—

ఒక ఉత్పలమాంలో...చెప్ప లపోతులు మిక్కిలి వేడి యొండచే దూపిలి కాలనాకె” అన్న విషయం కవి యొక్క లోకపరిశీలనా నైపుణ్యానికి తార్కాణ సద్యః స్ఫూర్తికి ‘దున్నలు నీటి బిదారు పంకిలో లేవలేపకుటారె’ అన్నది ఉదాహరణ—

చంపకాది పద్యములేగాక కరిబ్బంపాతము, కంహంసోత్సాహవృత్తం, తరళము మొదలైన విశేషవృత్తాలనూ వాడినాడు చతుర్విధ కందగర్వ ప్రమీతాక్షరవృత్తము, మత్స్య బంధము, బిగ్గలంఠం, కూర్మబంధము కుండలిబంధము—మొదలైనవి ప్రశస్తమైన సాధనా వంతులుగా చెప్పుకోవచ్చు. దండకరచన కూడా శుద్ధాంధ్రములో చేయుట కష్టసాధ్యము. కవి దానిని సాదించాడు. ‘సీరాను వేల్పా బయల్పేజెలం బమ్మ ముక్కంటి యుంఠిగ్గి జక్కుల్పొడలోగా జగంబంత నిన్నెన్నగా జాలె...’ అంటూ ఆరంభమైన దండకంలో దళావతార వర్ణన, భగవద్వైభవము వివరించి కరణాగరి ఆవశ్యకతను ద్వైసింప జేసినాడు..

ముదిగొండ వీరేశలింగశాస్త్రిగారు పేర్కొన్నట్లుగా (1932-నవంబర్ 28) ‘ఈ కాలమున నచ్చ తెనుగు ప్రబంధముల రచించు వారలే యరుదుగా గన్నట్టిని, అందున నీ యాదార్యులు మిక్కిలి శ్రమపడి ఇట్టి యుత్తమ గ్రంథమును నచ్చ తెనుగున రచించి, యాంధ్ర భాషా వధూజీ పాద పద్మముల నొక సువర్ణాభరణము నొసంగి యమూల్య సేవఁజేసి నందుం జాంధ్ర మహాజనుల కెల్లరకు శ్లాఘనీయులు’ ఈ కావ్యము సువర్ణాభరణమే యగుచున్నది. ఇట్టి దిశ్యాభరణమును వెలుగులోనికి చేయూరించిచ్చి సహకరించిన వారు వైశ్య శ్రేష్ఠులగు కటకం నరసయ్య, వీరన్న గార్లు శీవరాంతం ఎవరికీ చేయి చాచులండా బ్రతుకగర్లి, దైవాత్మజంగా కావ్యరచన చేస్తూ వచ్చిన ఆ తాద్యులు ధన్య శీవులు. వీరి రచనలు ఇరవై దాకా అప్రచురితములే. కేవలమునాలుగే ప్రచురితగలగా.

నిశాంతం ఒక మధుర కావ్యం

వై. నాగయ్య

ఆర్. యస్. సువర్ణనంగారు రచించిన నిశాంతం చక్కని మధురకావ్యం. ఇది కవి రచించిన ఇరువది నాల్గు కవితల సంపుటి అనుభూతి పరమైన ధ్యాన కవిత. ఈ అనుభూతి ప్రతీకం ద్వారా అభివ్యక్తం చేయబడుతుంది. ఎప్పుడో నాయెద బాచెను/జవమై కవిత్వసాధన, ఆహ/లిపుడే మాలికగావ/చ్చి పరిజర యశస్వి కంఠసీమను నిల్చెన్' అని కవియే స్వయంగా కావ్య సమర్పణంలో చెప్పకొంటాడు. ఈ కావ్యం విశ్వవాద సత్యనారాయణగారికి అంకితమివ్వబడింది. గుంటూరు శేషేంద్రశర్మగారు అచ్చువేయించి కావ్య విశిష్టతను తెలుపుచు చక్కని పీఠికను కూడ సమకూర్చాడు.

మనిషి వరకు ప్రాణిహించిన క్రమపరిణామ మంతా, అనగా సృష్టి చేసిన యాత్రంతా మనిషిలో పురరావృతమయి ఉంది. అట్లాగే కాలంకూడా మనిషిలో పురరావృత్తమై ఉంది. సృష్టియొక్క జీవయాత్ర భౌతిక రూప పరిణామం అయితే, సర్వకాల పురరావృత్తి మనిషిలో ఉన్న చైతన్యం ఒకటి భౌతికత మరొకటి బౌద్ధికం. ఈ రెండూ అనివాద్య సంబంధంతో రెండూ వెలుగు నీడల్లా రాత్రి దిపాల్లా ఒకదానివెంట ఒకటి పరుగిడుతూ ఉంటాయి.

మానవ చైతన్యం ఒకనాటి ఉపలబ్ధికాదు. యుగయుగాలనుంచి పిపిలికాది బహువర్యంతం క్రమ పరిణామంచేత రూపొందింది. ఈ చైతన్య పరిణామ దశలన్నీ మనిషిలో నంట్లవైతమైనాయి. వీటినే తత్వశాస్త్రం పంచకోశాలుగా అన్నమయ ప్రాణమయ మనోమయ విజ్ఞానమయ అనందమయ కోశాలుగా విభజించింది. ఈ విభజనలో సృష్టియొక్క సమస్త జీవజాంలో ఉన్న చైతన్య తరతమ దశలన్నీ ఇమిడి ఉన్నాయి. ఈ చైతన్యం యుగ యుగాలనుంచి సమాహార స్వరూపం ఈచైతన్యం కాలపు రూపాంతరం అంటే కాలమేనన్నమాట. ఇదే అంతర్వేహితనర్పం, కాలనర్పం. ఇన్ని యుగాల నుంచి పరిణామం పొందుతున్న ప్రయాణం చేస్తున్నజీవం, జీవుడు ఈపొరల్లో, కోశాల్లో చిక్కుకుని బంధమోక్షంకోసం ఏడుస్తున్నాడు. ఆ ఆత్రే నిశాంతం.

ఇందులో జీవేశ్వరులు, ప్రేయసీ ప్రియులు, ప్రకృతి పురుషులు, యోగం, వేదాంతం, ఉపాసన ఎన్ని ఉన్నాయో, అన్నీ ఉన్నాయి. అన్నీ మేఘవరంపర సంక్రమణ శిల్పంలా ఒక దానిమీద ఒకటి ఖంలాడుతుంటాయి. వీటి స్పష్టంగా ఉండవు కానీ ఏదో ఒక మధువును అంతరిక జిహ్వ అనుభవ మ్నూంటుంది. అంతే-ఆ మధురిమ స్పష్టంగా

ఇంది నెం: 6-99, మదికొండ-506 142

పుడం చేత వచ్చింది కాదు అనేది మాత్రం
ప్రశ్న.

'నిశాంతం' కావ్యంలో మొత్తం ఇరువది
గ్లలు కవితా ఖండికలు ఉన్నాయి ఇవి వేరువేరు
పర్లతో నున్నా అన్నింటికీ అంతస్సుత్రంగా
చక్కత గోచరిస్తుంది. ఇందులో చీపుడి మోక్షవ్రస్థా
ంలోని ఒక్కోదశను ఉత్తరొత్తర క్రమంగా
గ్రంథింపబడుతుంది. 'బంధితుడు' అనే శీర్షికనుంచి
జారిస సప్తము' వరకు బంధవిముక్తి కోసం
చీపుడు పడే వేదన వర్ణింపబడింది. ప్రకృతి
హాజలో మాయావరణ నివృత్తికి మాయా రూపిణి
యైన పరాశక్తి కృప అవసరం అనే తత్వాత్మ
సర్వేశం జరిగింది. "జన్మలు"లో కుండలని
అదర్శ జ్యోతిలో పరాశక్తి త్రిదశలు కుమారీ
మోషిత్ పత్రివరా అనేవి సూచింపబడ్డాయి.
అనుములో ఉపాసకుడు చిత్త విశేషం చేత యోగ
బ్రహ్మ కావడం ర్హస్తుంది.

మానసిక విశ్రాంతికై దూరంగా పోవాని
కోరుకునే కవి మనసు సమాజ సంకెళ్ళను విడిచింప
కోలేక పడే తపనను 'బంధితుడు' అనే కవితలో
అనేదనగా—

బాహ్య నేత్రముల కెదురై పథమునిండి
చిత్రవర్ణ విన్యాసముచేసి బ్రదుకు
సర్వమును లోగొనెడు కాలసర్పమొందు—
చాయయై వెలబడించి విశ్రాంతి లేని
చోదకత్యము పహియించు స్ఫూర్తియొందు—
సూత్రమైతాగు తార్కిక సూక్ష్మయైక్తి
గోచరము కావి హృదయ నిగూఢశక్తి
ముందువెనుకలై నన్ను గొంపోవుచుంది
అని వెలిబుచ్చుతాడు.

కవి మనస్సు మాయాబంధనముతో
అ న ను బంధించుట కావనము

కాదని, స్వేచ్ఛగా జీవిం చే ఆవశ్యం
కావాలని, గత జన్మ స్మృతునెడు కాగడాలు
దోబూచు లాడెడు భౌగోళమని, దివ్యం మువ్వలేవో
కడంగా చీకట్లో కొట్టుమిట్టాడే మనస్సు చరిస్తుంది
కాని, తృప్తి, అనందం మాత్రం హింబటంలేదని
కావిస్తుంది.

ఇటువంటి మానసిక వ్యధమంది, లౌకిక
బందం నుండి దూరంచేసి, కవి తన హృదయాన్ని
అనందమయ లోకాలకు చేరువ చేయాలనుకుంటాడు.
అందుకు ప్రణయమూర్తిగా కావించే తన తాత్పర్యను
అంబనముగా చేసుకొని ప్రయాణిస్తుంటాడు.
ఇక్కడి కవితలు విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి
గిరికుమాడిని ప్రేమగీతాలు, నాయుడి సుబ్బారావు
గారి సౌభద్రుని ప్రణయ యాత్రను గుర్తుకు
తెస్తుంది. ఈ కావ్యాల్లోని కుంపాలిశా ప్రణయ
భావమే సుదర్శనంగా విశిష్టమైన వెల్లడి అవు
తుంటుంది.

అనంద సమయంలో మనస్సు సిగ్గుతో
ప్రణయ మూర్తిని చేర ప్రయత్నమే చేయదు.
విమర్శ చేసుకొని, సన్నిధి చేరాలనుకునేసరికి
కాలాతీతమై ఒదిగిపోయే స్థితికి చేరుకుంటుంది.
అప్పుడే మనస్సుదోలాదోళన స్థితిని 'ఊయెల'లో—

నీ దృగంత లాలి వెలుగు నీడలవును
పవన రేయి, మొదలు తుదంవును నాకు
ఉభయ సంర్యం మధ్య నిట్టూగుచున్న
బ్రదుకు టూయెల, దీనికి స్వాస్థ్యమెట్లో

అని వర్ణిస్తాడు. అప్పుడు, ఒదిగి ఉన్నటు
వంటి పారు సృష్టి తొలి సంజ విచ్చు పూరేకులై
నిద్రలో జారి దూరమైతారు. తర్వాత పరస్పరా
స్వేషణంలో ఒకరిని నొకరు పోయికో లేని స్థితికి
చేరుకుంటారు.

సంధ్యా సమయంలోని పరిస్థితిని త్రి
మనస్తత్వంలో రూపిస్తూ 'సంధ్య' అనే కవితను
ప్రాస్తాడు ఎఱ్ఱని చెక్కెలితో వెన్నెల నవ్వులతో
కనిపించిన ఆమె మోమువంచి మోసమే ప్రేమ
చాచకముగా నిల్చుంటుంది.

ఈ ప్రశాంత పరిస్థితిని చూస్తున్నటు వంటివ్వకి
నిశ్చలత్వము, తృప్తి లేకుండా భీకరశబ్దంలో
వాగర్థఫలమును వాచిస్తున్నాడు. మౌనదేవత
ప్రజయొన్నే చూస్తూకూడా, మరపుతో కదలి
అనిశ్చలత్వముతో సుడుసుడులుగా లేస్తుంది
ఇక్కడ—

'ఏల వనితా హృదయ రావమెప్పుడు క్లేష
యై నిగూఢమై వ్యక్తమన్యక్తమగుట
ఏల వలపు నిండిన వాని యొడద ఆళ
పరువులికి జాను—కాడుగలంగమగుట
నిగ్గు మాయావ కుంతిన శ్రీవిలాస
మట్టై ద్యౌద్య సంతృప్తమైన జగము కాంత
జలది విమవిది గలియు నానాంతమందె
అహ మెదమ్మను రెండు నద్యైతనూను'

—అని చెప్పిన కవితా వంతులు ఎంతో రసమయ
మైనవి. ఈ విధంగా నందిగృహనస్కుడైన కవి
కన్నులముందు ప్రకృతి నారీమణి ప్రత్యక్షమై
ఆకని అంతరంగాన్ని మేల్కొలిపి ఆలోచింప
జేస్తుంది.

అప్పుడు ప్రకృతికి—

'అత్మకపురంపుటారతియై జలించు
నిన్ను ప్రేమించి ద్రవయింబి నృత్యమాడె
బ్రతుకనెడు నారికేళ్ళమ్ము ప్రక్కంగుచు
హాపువెల్లెగ పాతె నీడములంటి'.

—అని కైమోడ్చి, కఠిన తరమైన హాసంతో
కూడిన ప్రతమును పూర్తిగా ఆచరించినప్పటికి

జన్మరహస్యముగాని, సహనశక్తిగాని ఒంటబట్టక,
తీవ్రమైన నాళక కొడిగట్టిన దీపమగుచున్నది.
మాయతో బందింపబడి, స్వేచ్ఛా సౌందర్యములు
లేని నాకు మృత్యువే గత్యంతరంగా తోచుచున్నదని
విన్నవించుకుంటాడు, అంతలోనే పూర్వవాసనల
ప్రతాపంతో ప్రకృతి రమణి స్వప్నమయంగా మారి
దూరమవుతుంది,
జారిన స్వప్నాన్ని—

'నీడలు నీడలై సొగసు

నేర్చిన కన్నీయకంటి తక్కులై

జాడలు జాడలై మరపు

చాలలు దున్నిన సాద కోర్కెలై

ఉడలు ఊడలై మొదటి

కోడక మళ్ళిన కొత్త ఉపలై

వీడిన వీడకుండ నను

వెక్కన పెట్టెడు పూర్వ వాసనల

రుద్దము నిశా ప్రశాంత సోపరగర

చంద్ర బింబము నాయాత్మ, జామగడచె

తెల్లవారుచు నుండె, విదీర్ఘ తడిని

స్వప్న మొక్కటి కక్కయై జారి పడుచు

అని వర్ణిస్తాడు. నిత్యమైన ఆత్మ పూర్వ
జన్మల సంస్కార ఫలితంగా ఒక జన్మ చాలించిన
తర్వాత మరొక జన్మ పొందుతుందని సంప్ర
దాయంలో చెప్పబడుతుంది. కాం గమనం ఎవ్వరి
కొరకు అగదు. అయితే కాలాన్ని సర్పంలాగా
భావించి, వేదాంత సారాన్ని 'జన్మలు' అనే ఒకే
ఒక వద్యంలో సుదర్శనంగా ఎంతో అద్భుతంగా
ఇట్లా వర్ణిస్తాడు.

'ఎన్ని జన్మలు! పూవుతో నెన్ని రేఖ

లెన్ని మధుర వాసనలు, నా హృదయ మండ

యుగ యుగమ్ముం కాలమ్ము నొదిగి
యొదిగి
పుచ్చమును మ్రొగ బోవు పాము వలె నుండు.

కవి ఆదర్శ జ్యోత్స్న ఉన్నతమైంది. ఆమె
వేదవతి. వ్రక్కతి మయము. ఆమె కన్యాశ్రమమును
దీక్షగా చేపట్టింది. ఆత్మ పీఠనూ ఊహగానముగా
నందుకొను ఆమె రాగమునకు అంబరము స్థాయి.
యోవన దళలో జీవితా ధర్మ సిద్ధిగా చేసే ఆమెనే
వ్రజయ నము దాన్ని చిలికి నవ్వుడు ఆత్మయందు
లక్ష్మిగా, సీతగా నిఃజడుతుంది

అశాంత చాలా చెడ్డది. ఇది వ్యక్తి కోర్కెలు
ఈ దేరి కట్టు కొన్న గూడుకాదు నిరాశ నిస్సహాయ
ఆవృతిగా నిల్చి అనుభూతులను ఆవరించిన ఏర్పడి
ఆత్మ పాలిది రాహువు. ఇది మంచిని అసహించు
కొంటుంది. అన్నీ తనకే కావాంబి ఆరాట పడుతుంది.
ఇది సీరసించిన ఆత్మ శావం. సత్తువలె
కన్యించు అనత్తు, అయితే కవి
ఈ అచేతనను అధిగమించి వ్యక్తి ఉన్నతుడు
శావదానికి వ్రయత్నించాలంటాడు.

తన భావనలను వెల్లడించడానికి పురాణ
వ్రసిద్ధ పాత్రలను ఎంతో చక్కగా రచనల్లో
మేళవించి కవి చమత్కారములను చేసినాడు.
పావము చేసిన ఒక వ్యక్తిలో ఆలోచన మొద
లయింది. అతడు సంస్కారాన్నే పొంది మోక్షాన్ని
చేడరాదు. ఈ భావాన్ని—

‘ఇంద్రుని యకృత్యము నహఞ్మ ఏడుపుచోని
కావమును జానకీవతి స్వర్గప్రీతి
అంతరార్థము స్ఫురించి వంతదెలిసె
ఆత్మ జిజ్ఞాసకు పునాది అమనుటంచు’

..అని వర్ణిస్తాడు.

శ్రీ మనస్సును బాధించిన విషయాన్ని వివ
రిస్తూ—

‘లంక గాల్చు పేదాళక్తి, రామభక్తి
గడిగి సీతమ్మ యవవాడు కాయతేదు
దక్ష యజ్ఞమ్ముతో హృది దహనమయ్యె
మిగిలినది వట్టి బూడిద, వగిలె దాత్రి!’

—అని అంటాడు.

“వర్ణము” ఇది చక్కని ప్రకృతి వర్ణన.
ఇందులో కిరాతార్జునీయ కథ స్ఫురిస్తుంది. శివుడు
బోయవాడు. వేటకాడు మబ్బుం లోడి యాకాశ
మదవి మెలపు శివుడు విసిరిన శూంఘ మేఘము
అడవి వంది. ఇట్లుండగా వ్రజయ వర్ణం తుడిసితిమి
తనలోని అహంకర జారిపోతుంది.

తన అన్వేషణకు ఆధారమైన భార్య, కవికి
జ్ఞానోదయం కల్గించుట ద్వారా ఇంద్ర పదవిని
పొందింపజేస్తుంది. అప్పుడు ఇంత వరకు అయో
మయంలో వదలేసిన చీకటి వెలుగవుతుంది.
అరనిలో

చీకటి వెలుగై, కృష్ణుడు
నా కన్నల కాంతియై, క్షణవ్యవయపై
లోకము నాలో వున్న
మై. కమనీయ వ్రణాతపై రమయించెన్.

ఆ సమయంలో ‘నీవు నాలోనెయున్నావని తెలియ
టకు

పట్టెనిన్నాళ్ళు నామనోభ్రాంతిచీడె
జ్ఞాననేత్రము దెరచు ప్రకాశంవము
దోడె, దుఃఖిఁమూతమ్ము తొలగిపోయె’

—అని కవి సవర్తవు పాడుతాడు.

ఈ విధంగా ఆర్.యస్.సుదర్శనంగారు భౌతికమైన మాయాబంధనములతో చిక్కుకొని ఉన్న సమయంలో, వ్యక్తమూర్తిగా భావించిన తన భార్య ఆలంబనముగా నిర్వాహశీకనం సాగించి ప్రకృతిని దైవంగా భావించి అవంతకు ఆదిగమించి, అద్వైతాన్ని పొందుట గమనింపవచ్చు

'పదములన్నియు రూపకాలంకారముల దీపములు. ఒక శివుడు ఒక సత్యభామ, ఒక రాముడు. ఒక శకుంతల పురాణములయందలి బహుకథలు, ఊర్వశి అన్నియు వ్యాఖ్యాన గర్భితములై ప్రపంచ రహస్యముల జెప్పును. సృష్టి మర్మములను విడవఱచును, ఇతని ప్రణయమునందు ప్రతివలించును. వ్యాఖ్యాతము లగును. బాంవత్య ధర్మమునుండి స్వర్గలోకమును చేరుటయ్యెట్లో, పరమేశ్వరుని సన్నిధానమును చెందుట యిట్లో బోధించును.' అని విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు అంటారు. 'తెలుగులో ఇలాంటి

కవిత్వంగానీ, కావ్యంగానీ లేదు. ఇది గట్టిగా చెప్ప వలసిన విషయము. కనుక ఈకావ్యకర్తకు తెలుగు కవిత్వారంగంలో ఒక విశిష్ట స్థానం ఉంది. ఈ కావ్యపు బహిరంతః స్వరూపాలు నిగూఢములు కేవలం కావ్య శరీరంగా చూస్తే బహిఃశరీరమంతా ప్రతికలు బింబాలు, అలంకారాలు ఐనవాటిచేత నిర్మింపబడింది. అంటే వ్యంగ్య శరీరమేగానిబాహ్య శరీరంలేదు. ఇక అంతఃస్వరూపం చూస్తే అనుభవైకవేద్యం. జీవాత్మయొక్క వేదనకుండలి న్యుస్థాపన. సహస్రారాంతర్గత చంద్రమండలవేద, అమృత వర్షము శివశక్తైక్యము. మోక్షసుఖము. ఇదీకావ్యవృత్తం' అని గుంటూరు శేషేంద్రశర్మ గారు చెప్పినారు. పీరియపురి మాటలు ఈకావ్య విశిష్టతను చక్కగా వెల్లడిస్తున్నాయి. సుదర్శనం గారే ఒకచోట పేర్కొనినట్లు నిశాంతం, మౌనమధురారమయమైన చక్కని కావ్యం.

ఆర్థి గీతాలలో చల్లా హృదయం

డా. పొన్నూ లీలావతమ్మ

హృదయం భౌతికంగా మానవులకందరికీ ఉంటుంది. కానీ అందరినీ హృదయం వున్నవారిని, సహృదయులని అనము. సాటి జీవులను, మానవులను శారీరకంగా గానీ, మానసికంగానీ హింసించని మానవతా మూర్తులను, ఎదుటివారి భారలను తమ బాధలుగా భావించి అర్థం చేసుకొని తోడ్పడే దయామయులను, త్యాగనిరతులను హృదయం వున్నవారని, సహృదయులని అంటాము. ఇలాంటి సహృదయులు ఈ కలికాలంలో చాలా అరుదు. ఈ అరుదైన మహనీయులలో ఆద్యక్ష చల్లా వారొకరు. వీరిష్టార్థిపేరు చల్లా రాధా కృష్ణకర్మ గారు. వీరు తీరుతై కామరాజ్ విశ్వవిద్యాలయం తెలుగుశాఖలో ఆద్యక్షులుగా వనిచేసి, పదవీ విరమణచేసి, తిరిగి తమ ప్రతిభా పాండిత్యాలవల్ల, పేరు పె.పులవల్ల భారత దేశంలోనే జాతీయ దాక్షిణ్యంగా నియమించబడిన మహామనీషి.

రాజమహేంద్ర వర ప్రాంగణంలోని తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం, సాహిత్యపీఠంలో వారు గరిమెళ్ళ సాహిత్యంపై ఉపన్యసించినప్పుడు వారి గుండె లోతు నుండి సత్యం, మానవత, దయ, ఆవేదన, ఆత్మీయత, నిజాయితీ మొదలైన భావరత్నాలు పెల్లబడితాయి. సత్యం మరుగున పడిపోయి అవత్యం ప్రకటితమై ప్రచారమవుతున్నందుకు, కష్ట

పడేది ఒకరైతే సుఖాన్ని అనుభవించేది వేరొక, రవుతున్నందుకు చల్లా వారు ఎంతో ఆవేదన వ్యక్తం చేశారు. ఇలా ఇతరులకోసమై తమ ఆవేదన వ్యక్తంచేసే దయామయులు నిజంగా మాధవాంశ సంభూతులని చెప్పవచ్చు.

చల్లా రాధాకృష్ణకర్మగారు ఉపన్యాసరీత్యా ఆంధ్ర, తమిళ, ఆంగ్లభాషాసాహిత్యాలలో అవిరళ కృషిచేసి అనేక ప్రక్రియలలో అర్థకలాపికంగా రచనలు చేశారు. వీరు జగమెరిగిన రచయితగా ప్రఖ్యాతిగాంచారు. తెలుగుమీదు, వ్యాసమంజూష, మదరాసు తెలుగు, వేమన సూక్తులు మొదలైన వ్యాసాలు, దశబాయి రామప్పయ్య, రాణిమినాక్షి మొదలైన నవలలు; జయించిన జనత, ఆర్థిగీతాలు శ్రమలోస్వర్గం, కాంతిసూక్తం మొదలైన శాసితలు, సి. పి. బ్రౌన్ సాహితీసేవపై విమర్శ, 'ఆదపిల్ల తల్లడిని' అనే కథానిక, శ్రీవిజయం, రాజభక్తి అనే నాటికలు, సాయినాథ కథకం, చరిత్రకెక్కిన చరితార్థులు, చందమామ, వానకురిసింది మొదలైన పిల్లల గేయాలు, అనగనగా, దయావీరులు మొదలైన పిల్లల కథలు ముంతీరము, తమిళ వేదము, తమిళ పంచ కావ్య కథ, తమిళ సాహిత్య చరిత్ర, సుబ్రహ్మణ్య భారతి, తెలుగు-దాక్షిణాత్య సాహిత్యాలు, ఆధునిక తమిళ సాహిత్యం నిర్మాతలు, ఆగ్గాటు సోదరులు

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం, బొమ్మూరు. 533 124, తూర్పుగోదావరి జిల్లా. (ఆం.ప్ర.)

మార్చి'94 : ప్రవంశి 33

గరిమెళ్ళ సాహిత్యం మొదలైన జీవిత చక్రాలు, ఆత్మచింతనము, తిరుక్కురళ్ (తమిళ వేదం) తమిళ కథానికలు, చిట్టికి చిరుగంట, దారి మాపిన తారి గాంది, మా తాతయ్య కొక ఏనుగుండేది. అనకత శయనం మొదలైన తమిళంలో నుంచి తెలుగులోకి వేసిన అనువాద గ్రంథాలు. ఆయిరం తలైనాగం, తెలుగు ఇలక్కియప్పం కణి అనే తమిళ వ్యాసాలు. 'ది రామాయణ ఇన్ తెలుగు అంద తమిళ ఎస్టరీ, లాండ్ మార్క్స్ ఇన్ తెలుగు లిటరేచర్, టేర్నిఫమ్ తెలుగు, రాంబ్లిగ్ని ఇన్ తెలుగు లిటరేచర్, పాల్కురికి సోమదాద అనే అంగ్ల గ్రంథాలు మొదలైన రచనలు చేశారు.

చల్లావారి కవిత్వంలోని ఆర్థి గీతాంతు పీఠిక వ్రాసిన వీరి మిత్రులు శ్రీ బొమ్మ కంటి శ్రీనివాసాచార్యులు వీరి సాహితీ కృషిని గూర్చి—“పండితుడు గా, పరిశోధకుడుగా, తమిళాంధ్ర సారస్వతాంశుల్య సాంస్కృతిక సేతువుగా, సాహిత్య అభివృద్ధి కార్యకర్తగానే ప్రధానంగా ప్రసిద్ధులైనా కథ, కావ్యం నాటిక, బాలసాహిత్యం ఇత్యాది వివిధ ప్రక్రియల్లో కైవాదం చూపిన అహముఖ ప్రజ్ఞాశాలి” అని అభివర్ణించారు. వీరి రచనలన్నీ వీరి కున్న పాండితీప్రకర్షను, బాషాపరిజ్ఞానాన్ని, సాహిత్య సత్యశోధనను, పరిశోధనాశక్తిని, విమర్శనాదృష్టిని, బాధ్యకతను చాటుతాయి. ఇవి అన్నీ విస్తృత మేతోసంపదకు సంబంధించినవి. వీరి రచనలలోని కవిత్వాసంకలనం ‘ఆర్థి గీతాలు’ మాత్రం వీరి వ్యక్తిత్వానికి సంబంధించింది. ఇది వీరి హృదయా వేదన గీతాలుగా వ్యక్తమైన రచన: వీరి ఆర్థి గీతాంతుగూర్చి శ్రీ బొమ్మ కంటి శ్రీనివాసాచార్యులు పీఠికలో—“ఆర్థి గీతాలు”లోని ఇర వైవివిధి గీతాలు కవి చెప్పకున్న స్వగతాంవదివి. ఆయన చైతన్యంలోని అట్టడుగు పొరంనుంచి వెలువడినవి. బాహ్యమైన పొరల్లోనే తేడాలుతప్ప శ్రీశ్రీ అన్నట్టి.

‘అంతరంగం అట్టడుగున మాత్రం అంతమంది మీ మానవులమే’ కనుక ఇవి ఎంత స్వగతాలో అంత సార్వజనినాలు. శబ్దశిల్పంవల్లా, గతి భమ త్కారంవల్లా కాక కేవలం అనుభూతి నితాయితో రచనను కవిత్వం చెయ్యాంని యత్నించిన గీతాలివి’ అని తమ అభిప్రాయాన్ని వ్యక్తం చేశారు.

ఈ ఆర్థి గీతాంలో కవిగారి భక్తిప్రవృత్తులు ఆవేదన నితాయితీ, నత్యప్రకటన, శాంతం, దయ పరోపకారం మొదలైన ఉత్తమ మానవ ధర్మాలు వ్యక్తమవుతాయి. కవి తన హృదయగత ఆర్థి బాధాంతు గీతాలనే దర్పణంలో ప్రతిబింబింప జేశాడ. వీరి ఆర్థి గీతాంతు ఉత్తమ కవిత్వాంశ ఉంది. ఏ గీతాన్ని చదివినా ఎంతో అనుభూతి వ్యక్తమవుతుంది. మళ్ళీ మళ్ళీ చదవాంనే తపన కలుగుతుంది. కాబట్టి ఈ కవిత్వా సంకలనాన్ని ఉత్తమ కవిత్వా రచన అని చెప్పవచ్చు. ఈ ఆర్థి గీతాలు కవి అనుభూతులకు, అనుభవాంతు. ఆవేదన లకు సంబంధించినవి అయినా ఇవి సర్వజనులకూ వర్తిస్తాయి. కవి బాహ్యరూపంగా ఎంతటి ససనన్న మూర్తులో, అంతస్వరూపంగా అంతటి కోమల స్వలావులు. వీరికిసాటి మానవులపట్ల ఎంతటి ప్రేమయో, భగవంతుని పట్ల అంతటి భక్తి విగ్యాసాలున్నాయి. వారు ఇంతటి అభ్యున్నతస్థితికి రావటానికి దైవానుగ్రహమే కారణమని విశ్వసింపిన విషయం సంపన్నులు.

“స్వామి” అనేగీతంలో కవిగారు అకలితో ఆహారాన్ని తిన్నట్లు, దప్పిక కలిగినవాడు నీళ్ళు త్రాగినట్లు, లోలివాడు డబ్బును లెక్కించినట్లు, వయస్సును సౌందర్యాన్ని లెక్క చేయక భర్తను భార్య ప్రేమించినట్లు, కోరిక కలిగినవాడు అధిమానం వదలుకొని అధికారిని పొగడునట్లు అంతఃకీచంగా గాఢంగా, అవేశంగా తెగబడి

తాను భగవంతుని ప్రార్థించలేనని దైవానికి
విన్నవించుకున్నాడు. తాను ముక్తికోసం ప్రార్థించ
డంటేదని, తనకు కావలసింది కష్టాలు వచ్చినప్పుడు
తట్టుకోగలిగిన ధైర్యం మనస్సు బేం అయినప్పుడు
స్థిరత్వం వీటిని ఆనుగ్రహిస్తే చాలునని ప్రార్థిస్తూ

‘ఆకలి గొన్నవాడు
అవురావురుమని భుజించినట్లు
దప్పిక గొన్నవాడు
గటగట నీళ్ళు తాగినట్లు
అంత తీవ్రంగాస్వామి!
నిన్ను నేను అనుభవించలేను

విపత్తు నన్ను ఆవరించినప్పుడు
ప్రసాదించు నాకు అతుంటితధైర్యం
మనస్సు అతిపేద అయినప్పుడు
అలవరించు నాకు అచంచల స్థైర్యం’

అనే గీతాన్ని రచించాడు.

సామాన్యజనుల దృష్టిలో సంపద అంటే తన
ధాన్యాలు, బంగారు మణులు, రత్నాలు మొదలైన
వని అర్థం ఇది సాధారణమైన లౌకిక సంపద.
ఇది కాలగర్భంలో నశించిపోయే సంపద. దీనిని
మానుకొని అజ్ఞానులు అహంకారంతో విగ్రహీకృతా
పేదప్రజలను అవహేళన చేస్తుంటారు. నశ్వరమైన
దబ్బుకోసం ఎన్నోన్నో కుగ్రాతికుగ్రమైన వసులు
చేస్తూ ఉంటారు. మానవుడు జీవించడం కోసం
ఈ లౌకిక సంపద అవసరమే కానీ జీవితసరళాత్మం
కోసం మానవుడు సంపాదించవలసిన అద్భుతం
సంపద ఒకటుంది. అది ‘భక్తి’. ఈ అద్భుత
సంపదకు శత్రుభయం, దొంగలభయం అక్కర
లేదు. దాడుకోవడానికి బ్యాంకులకు వెళ్ళవలసిన
పనిలేదు. ఆదాయపు పన్నుపడదు. అలాంటి ఆ

పన్నులపాలిటి పెన్నిటి అయిన ‘భక్తి’ని తనకు
ప్రసాదించమని కవిగారు—

‘జాతిబేదం సోకనిది
జ్ఞాతివైరం కాకనిది
ఏ పన్నులూ అక్కరలేనిది
ఆ పన్నులపాలిటి పెన్నిటి
తరగనిది కరగనిది చెరగనిది
మృదయశ్రేణిలో
ఉదయించిన ప్రేమబీజం
ఆర్థిభావ జలాలలో పెరిగి
అందులేని వ్యర్థంగా పరిణమించి
అమలినమైన ‘భక్తి’గా పరిధిల్లినది.
భగవన్.
అనుగ్రహించు నాకు
ఆ అద్భుత సంపద’

అని భగవంతుని అర్థించాడు. పదిహేనవ
శతాబ్దంలో లాళ్ళపాక అన్నమాచార్యులు కూడా
నిజమైన ధనం భగవంతుడే అని తెలుపుతూ...

‘ఇచ్చలో కోరేవల్లా ఇచ్చేదనము
అచ్చుక నామమేనో అధికపు ధనము’
అనే కీర్తన వ్రాశాడు.

భగవంతుడు మనలను మానవులుగా పుట్టించి
నందుకు అయినా కృతజ్ఞతగా పూజలు చేయాలి.
ఈ పూజలు కర్మపూజలు, మానసపూజలు అని
రెండు విధాలు. శరీరసంబంధమైన పూజలు కర్మ
పూజలు ఇవి అర్చనలు, భజనలు, కైంకర్యాలు,
యజ్ఞయాగాదులు మొదలైనవి. మనస్సును భగ
వంతునిపై లగ్నం చేయడానికే ఈ పూజలు చేస్తారు
కొందరు తమత్వప్రకాశమో, కొందరు తమ శరీర
మనస్సులను రెండినీ భగవంతునికి వినియోగించా
లనే భావనతోనో ఈ కర్మపూజలు చేస్తుంటారు.

ఇవి శ్రమతోను, బిరుదుతోను కూడుకొన్నవి.
మనస్సు భగవంతునిపై దృఢంగా కేంద్రీకృతమైన
ప్పుడు ఈ పూజలలేవీ అక్కరలేదు భగవంతుని
కేవలం మనస్సుతో ధ్యానించడమే మానసపూజ.
ఈ మానసపూజ అందరికీ సర్వకాలసర్వావస్థల
లోను దైవాన్ని సులభంగా, సుఖంగా, ధ్యానించు
కోవచ్చు. ఎందరో భక్తులు సాంసారిక లౌకిక
కార్యకలాపాలలో నిమగ్నులైనా తమ మనస్సును
మాత్రం దైవానికి అంకితంచేసి నిత్యకర్మలు
చేస్తుంటారు. మానసపూజ చేయడానికి వ్రయత్నిం
చడం, మధ్యమధ్యలో లౌకికకర్మలు గుర్తురావడం
మనస్సు భగవంతుని నుండి మరందం, భక్తుడు
ఆవేదన చెందడం, ఏనాదీకైనా దైవానికి అకుంతిత
మానసపూజ చేయాలనే పట్టుదం కలగడం భక్తు
లకు విత్యమూ ప్రార్థనాసమయంలో అనుభవైక
వేద్యమే. కవిగారు కూడా ఇవేవాదనను, తన
కోరికను దైవానికి వ్యక్తంచేస్తూ—

‘దేవా : నిలువలేను మనస్సు
ఒక్కనిమిషమైనా
సలువలేను మానసపూజ

కళ్ళుమూసుకోగానే
తుక్కివడే తంపుతరంగాలు
ఒళ్ళువిరుచుకొని
సుళ్ళు తిరగసాగాయి
మౌన మానసాంబురిలో

తంపు చెదరిపోతుంది
మనస్సు నిలవలేను నీపై
అందువల్లనే
చేస్తాను బిగ్గరగా భజన
చేస్తాను నగుణోపాసన

కొన్నాళ్ళకైనా
తంపు నిలవగలనేమో
మనస్సు మరల్చగలనేమో
నీపై అని నా ఆశ’

అనే గీతం వ్రాశారు.

ఏడుకొండలు అనగానే తిరుపతి ఏడుకొండలు
గుర్తువస్తాయి. కొండలు ఎంతో కర్కశమైనవి.
అలాగే మానవునిలోని దుర్గుణాలు కూడా బలీయ
మైనవి. ఇవి బలవదీతే మానవుడు రాక్షసుడుగా
మారి వికృత కృత్యాలు చేస్తాడు. కవిగారు
అసూయ, కామం, గర్వం, కోపం, స్వార్థం,
వ్యామోహం, అధికారవాదం అనే ఏడు దుర్గుణాంను
ఒక్కొక్క కొండగా భావించి ఈ ఏడుకొండలను
అధిగమించినప్పుడే అంటే వాడిని నిగ్రహించి
నప్పుడే మనసు నిర్మలమవుతుందని, నిర్మలంగా
బ్రతికినప్పుడే మానవునికి దైవదర్శనం కలుగు
తుందని, లేకుంటే దైవదర్శనం అసంభవమని
జ్ఞానబోధచేస్తూ,

“ఈష్వాద్రివిక్కారి
మోహాద్రి మెట్టారి
గర్వాచలం గడవారి
క్రోధాచలం అంతుచూడారి
స్వార్థాచలం చాటారి
వ్యామోహ పర్యతం ప్రాకారి
ఈ ఏడుకొండలు గడిస్తేగాని
అ దేవదేవుడి దర్శనంకాదు”

అనే గీతాన్ని రచించాడు.

భగవంతుడు మానవులను ఉద్ధరించడంకోసం
ఈటూమిపై రాముడుగా, కృష్ణుడుగా, శ్రీనివాసుడుగా
ఇంకా అనేక నామరూపాలలో అవతరిస్తుంటాడు.
భగవంతుడు తన భక్తులను కాపాడడంకోసం

దర్శకమైన అనేక కష్టాలకు లోనవుతుంటాడు. తాను కష్టాలు పడుతూ తన భర్తతో రయితో రక్షిస్తుంటాడు. అందువల్లనే సాదిమానవుల కోసం కష్టపడే మానవులను దైవాళ సంభూతులని చెబుతుంటాడు. దీపం తాను కాలుతూ ఇతరులకు వెలుగు నిస్తుంది. అలాగే కష్టజీవులైన కార్మికులు, కర్షకులు, సంఘసేవికలు, త్యాగమూర్తులు, దేశభక్తులు మొదలైన కష్టజీవులు చరోపకారంకోసం అహర్నిశలూ నిర్విరామంగా కృషి చేస్తుంటారని, వారిలో మాధవాళ కనిపిస్తోందని చెబుతూ కవిగారు—

‘అడుగో అడుగో
అడుగులు బొబ్బలైతే యెర్రని యెండలో
బండలు వగుళ్ళుమాపే మందులెండలో
కండలు కరిగింటే ఒడలువంటి
కంకరలొద్దు చేస్తున్నాడు
స్వార్థమన్నది మచ్చుకెలాదేని
ఆకష్టచరితుని కరిరంలో
ఇంకిపోతున్న సేదదారలో
కనిపిస్తున్నది మాధవాళ :
పాపాణంలాంటి గడ్డను
వట్టువరువులా చేసి
అందులో పండిస్తున్నాడు పెక్కుపంటలు
అందిస్తున్నాడు జనానికి తిండితిరాలు

—
అసేవానికను దైన్యంలో
కనిపిస్తున్నది మాధవాళ :
స్వార్థచింతన చంపుకుని
సేవానిరతి పెంచుకుని
సాదిమానవుల సౌఖ్యం కోసం
నిర్విరామంగా కృషిచేసే
తపోదనులు త్యాగమూర్తులు

వీరందరి కృషిలో
కనిపిస్తున్నది మాధవాళ’

అనేకాన్ని మన కళ్ళముందు దృశ్యాలు
కనిపించేవిధంగా వ్రాశారు.

పాలలో వెన్నదాగివున్నట్లుగా ప్రతి మనిషి లోను మేధస్సు ఉంటుంది. ఇది సులభంగా కనిపించదు. అలాగే జంతుత్వమూ ఉంటుంది. ఇది అద్భుతంలో ముఖం కనిపించినట్లు సులభంగా కనిపిస్తుంది. అంటే చెడు తొందరగా సులభంగా బయట పడుతుంది ప్రధారమవుతుంది. మంచి ఆలస్యంగా అతికష్టంగా బయటపడుతుంది. తొందరగా ప్రధారం కాదు. ఇది విజ్ఞులకు అనుభవైకవేద్యమే. కొంతమంది నల్లనివన్నీ నీళ్ళు అని, తెల్లనివన్నీ పాలు అని అజ్ఞానంగా భ్రమపడి నమ్ముతుంటారు. కొంతమంది పైకి పిచ్చివాళ్ళులాగా కనిపిస్తూ, లోపం రాక్షసుల్లా ప్రవర్తిస్తూ తేనెపూసిన కత్తులుగా, పయోముఖ విషకుంభాలుగా కనబడేవారు తామర తంపరలుగా ఉన్నారు. ఈ కాలంలో ఎవరు ఎలాంటివారో తెలుసుకోవడం అతిక్లిష్టమైన విషయం కాబట్టి పైకి కనిపించిందే నిజం అని నమ్మడం వట్టి మూర్ఖత్వమే అవుతుంది. కంటికి కనిపించకున్నా నిజం నిజమేనని, కంటికి కనిపించకున్నా నిజాన్ని నమ్ముతానని తనదృష్టిలో ప్రతిమనిషి కూడా మనీషియేనని అంటూ కవిగారు—

‘మనిషిలో మనీషి ఉన్నాడు
అతడు సులభంగా కనిపించదు
పాలలో వెన్నలా;
మనిషిలో మృగమున్నది
అది సులభంగా కనిపిస్తుంది
అద్భుతంలో ముఖంలా;
కంటికి కనిపించేదే
నిజమనుకుంటారు కొందరు

కంటికి కనిపించకున్నా
నిజమనుకుంటాను నేను
అందుకే

ను దృష్టితో వ్రతి మనిషి మనిషి'

అనే గీతాన్ని రచించారు.

ప్రపంచం ఎప్పుడూ అభివృద్ధి మార్గం లోనే
రయనించాలని, ప్రభుత్వం ప్రజల సంక్షేమంకోసమే
పాటు పడాలని, చీకట్లు పోయి వెలుగు రావాలని
బాధలు పోయి సుఖశాంతిలు లభించాలని, మనుష్యు
లలో క్యూరత్వం నశించి మానవత్వం పెరగాలని,
అసూయాద్యేషాలు అంతరించి ప్రేమ ప్రకాశించా
లని, లోకమంతా కూడా ప్రశాంతంగా ఉండాలని
కవిగారు దయహృదయంతో విశ్వశ్రేయస్సును
అపేక్షిస్తూ—

'ప్రగతిమార్గాన జగతినిదవాలి
ప్రజలకోసమే ప్రభుతసాగాలి
ఇరులు పోరాల్సి వెలుగురావాలి
కలత తొలగాలి సుఖము కలగాలి
దానవత్వమ్ము తొలగిపోవాలి
మానవత్వమ్ము వెల్లవిరియాలి

ఈర్ష్యమలగాలి ప్రేమవెలగాలి
లోకమంతట కాంతి నిండాలి'

అనే తరత వాక్య గీతాన్ని రచించారు.

జాతీయాచార్య చల్లా రాధాకృష్ణ శర్మగారి
ఆర్థి గీతాలన్నీ కూడా వారి భక్తి తత్పరతను,
సత్యవిష్టా గర్విష్టతను దయాదాక్షిణ్యాలను, మాన
వతను చాటుతున్నాయి. సంగీతాంశ లో కూడుకున్న
వీరి గీతాలు హాయిగా పాడుకోవడానికి కూడా
అనుకూలంగా ఉన్నాయి. వీరు ఆర్థిగీతాంలో
అంటి అంతి లలిత వదాంలో ఆనంతమైన ఆర్థ
లావాలను, విశ్వజనీనమైన భక్తి మానవతా ధర్మా
లను పొందు పరచారు. వీరికైలి పాఠశాలను మళ్ళీ
మళ్ళీ వదిలించే విధంగా ఎంతో రమ్యంగా, మృదు
రీతిగా ఉంది. ఇందులోని ప్రతిగీతం కూడా
ఒక్కొక్క ఆణిముత్యమే. ఈగీతాలు వారి దయా
మృత తరంగిణి అయిన హృదయాన్ని తెలుసు
కోవడానికే కాకుండా అందరూ చదువుకొని
ఉత్తమ మానవ గుణాలను పెంపొందించు కోవ
డానికి కూడా దోహదం చేస్తాయనడంలో సందేహం
లేదు.

కవిత్వం

స్వర్గ

భగవాన్

మౌనం మంచులా మనిషిని కప్పినప్పుడు
ఒక్కచేతి స్వర్గ
వేయిసూర్యుళ్ళను వసవిస్తుంది—
జీవితం వచ్చివుండెనప్పుడు
ఒక్కచావు స్వర్గ
శత్రురహిత చికిత్స చేస్తుంది—
కన్నీటి బిందువులను తుడిచే
ఒక్క మనివేలిస్వర్గ
సంకల్ప బలాన్ని వ్రసాడి ముంది—
జీవన వాస్తవ చిత్రణ పొదిగిన పేజీ
ఒక్కచూపు స్వర్గతో
ఆరని అగ్నికణమవుతుంది—
శీతగాలి స్వర్గతోనే
మబ్బు జల్లనవుతుంది
ఒక్క ఆత్మీయతాస్వర్గతోనే
మనిషి హరివిల్లవుతాడు—
దీపాం స్వర్గతోనే
కహదారి ప్రాణంతో సాగిపోతుంది
ఒక్కచిరునవ్వు స్వర్గతోనే
మనిషి మహాన్నక వధంవైపు గమిస్తాడు—
నాగలి కద్రుస్వర్గతోనే

పొలాలు పంటలజెండా లెగరేస్తాయి
ఒక్కఆదరిత ఘరిత స్వర్గతోనే
మనిషి పునరుజ్జీవనం పొందుతాడు—
పిట్టల రెక్కల చప్పుళ్ళ స్వర్గతోనే
చెట్లు వెలుగుతాయి
పరస్పరం పరికరింపుల స్వర్గతోనే
మనిషి చైతన్యదీపపు కిరణవుతాడు—
స్వర్గ-మనిషికి ఒక జీవం
స్వర్గ-శాంతికి ఒక నీలి
స్వర్గ-సంమానికి ఒక సందేశం
మనిషికి మనిషికి మధ్య స్వర్గాలు కదవైతే
మనుషులు ముందుచూపు కోల్పోయినట్టే
స్వర్గాలు ఐదవైన సమాజం
స్వర్గంతో మృతప్రాయమైనట్టే —
స్వర్గంను అవాహన చేసే సంఘం
సమానత్వాన్ని చాటుకుంటూ పురోగమిస్తుంది
స్వర్గంను ఆరాధించే సమాజంలోనే
సరికొత్త జీవక కిరణులు చాటుకుంటూ విన
రిమింది

రింగ్లకోడేరు-334 250, పాంకొల్లు మండలం, ప. గో. జిల్లా

మార్చి '94 ; ప్రచురిత ; 39

భావ వైపరీత్యం

జి. శ్రీకైలం

విప్లవరీతి ఆకాశం ఎదురుగా వున్నా
విశాల భావం రాదేమిటి
తారంజిలుగు ఉల్లాస పరచదేమిటి
సముద్రమంత అవకాశం
ఎందుకు కొరగాదేమిటి
ఇరుగుగదిలో దిక్కుతోచని
జోరునరకం అనుభవిస్తూ
అంతంలేని అందమైన వాతావరణంలో
తిష్టవేసినా వశాంతత చేకూరదేమిటి
హృదయ వికాసం కలుగదేమిటి
భూమిని చీల్చుకువచ్చే మొక్కలకున్న
చైతన్యం లేకపోవడమేమిటి
నీరసంగా నిష్టేజంగా కాలం గడవడమేమిటి
కదలని గొంగళవలె వున్నందుకే
అవివీతి పారిజాతాలు
ఊరేగుతున్నాయన్నమాట
అదనుగా వట్టసియ్యదారం పోగుకూడా
ఎగిరెగిరి పడుతున్నదన్నమాట.

ఇంటి నెం. 1-84 ప్రాదర్నగర్, ప్రాదరాబాడు-500 872.

కర్మయోగం

ఐతా చంద్రయ్య

తీవన యానంలో
 సంసారసాగరం లోతులు కొలుస్తుంటే
 అలసి-నొలసి అల్లాడుతుంది తనువు
 వల్లకాదని, ముందుకు పోనని
 మూతి మడుచుకున్నాచుండి
 ఊహల గువ్వలకు
 హుషాడు సోకింది
 ఆకాశం తోసేసినా
 కంఠుని శిరస్సు తారినా
 పలుగు కాళ్ళలో నలిగినా
 బాటల్లో ముక్కు తెరికినా
 సామాటలు నెత్తురు కత్తులు కడిగినా
 చరిత్రకు సాగిషిగా సాగిపోతుంది "గంగ"
 పరవళ్ళు తొక్కుతుంది శుభంగ
 మైదానాల గిరిగిరితల్లో పుంకిమై
 పొలాలగళాలు తడిపేస్తుంది
 మానవాళి ఆకలి మంటలనార్చుతుంది
 అలసటకు ఆమడదూరంలో ఉంటుంది
 సముద్ర గర్భంలో తలదాచుకున్నా
 తలరాతను నిండించుకోదు
 కులమతాల నెంపులు మరచి
 నమతా మమతల తలపులు తెరచి
 ప్రాణులప్రాణాలు నిలపడమే
 ప్రాణవ్రదంగా తలంచి,

తరాల అంతరాం తలుపులు మూసేసి
 నిరంతరం తపిస్తున్న "గాలి"
 అలసటలో ఆగిపోతుందా?
 తెక్కలు విప్పి, ముక్కులుదాచి
 సంబరాలు సింగారించుకుని
 అంబర వీధిలో, అలవడసలతో
 మొయిలు రాయబారులతో
 సయ్యాటలాడుతూ-నైగలుచేస్తూ
 పయనిస్తున్న పక్షుల గుంపులు
 ఎక్కడ బయలుదేరాయో,
 ఎటు చేరుకోవాలో
 అలసట ఆనవాల్లు సోకకుండా
 గమ్యం దిశలో గర్వంగా ప్రయాణం
 కృషివలుని కుడి-ఎడమ భుజాలై
 హర్షామోదం అందలమెక్కి
 వడల ఎకరాల్ని
 వసండుగా దున్నేస్తున్న
 కాడి జోడెడ్ల కాళ్ళకు
 బ్రేకుల మేకులు దిగుతున్నాయా?
 విశ్రాంతి కావాలని విడిపోతున్నాయా?
 గంగకు లేదు అలసట-గాలికి లేదు అలసట
 పక్షికిలేదు అలసట-పశువుకు లేదు అలసట
 ఊహల గువ్వలు గూటికి చేరగానే
 తనువు అలసటను తన్నేస్తుంది

వరిపైరుల అణువణువున"

యస్. లక్ష్మీనారాయణాచార్య

తిమిరం తననగరం దరిచేరనీక
సమరం చేయునుభానుడు
మోడుచివురు లెత్తువరకు
పోరాడును కాలంతో
హోలాహల భంగంతో
అగలేడు అమరులు
అమృత వంతుండువరకు
తరచి షిరాధ్వం
వాసంతం వచ్చువరకు
తపోదీక్ష మండి పికం
సాధించును మధురగళం
అమవస నిశి కబళింపగ, శశి
చిరురూపు గనుద్యంబి
పున్నమచంద్రుడుగ మారి
పుడమికి వెన్నెల పండుగచేయును
అగ్నిలోన కాగి వసిడి
ఆభరణమై మెరయును
అంధానికి అందమై
అనందనందనం పూయించును

జీర్ణపర్ణ నైరాళ్యం
శిశిరంలో రాల్చికుజం
ఆకాపల్లవ నవ
ఆయుధాలు ధరియించును
కొండకోన అద్దంకులు
ఎన్నెదురై నా
గమ్య జలధి చేరువరకు
నదీగమన మాగడు
తన జీవిత మల్పమని
ఆరాటం చెండక విరి
పరిమళాల పరమాన్నం
భువి నేపైనికి పంచును
దీపం తను కాలిపోతు
ఇరులనణచు యుద్ధంలో
ఇనుడిబాటనే నడచును
వట్టదలే హరింగా
శ్రమసేద్యం
ఆశయాల వరిపైరుల
అణువణువున దాన్యం

ప్లాట్ నెం. 29/ఎ, బి హైంద్ రిడిల్ ఫ్లవర్ హైస్కూల్, యల్. బి. నగర్, హైదరాబాద్ 500963

వార్తావాహిని

దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభ—

ఆంధ్ర—విజయవాడ

సోమూరి వెంకట్రామయ్య హాలు

ప్రారంభోత్సవము

డి. 14-3-94 తేదీ సా. 4 గంటలకు మాచవరంలో, హిందీ ప్రచారక ప్రశ్నలవిద్యాలయం ప్రైవేటులో నిర్వహించిన కొత్త హాలునకు ప్రారంభోత్సవం వైఖవోపేతంగా జరిగింది. దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచారసభ—మద్రాసు ప్రధాన కార్యదర్శి శ్రీ అన్నదానం రామస్వామిగారు అధ్యక్షత వహించారు. సిద్ధార్థ కాలేజీ కోఠాధ్యక్షులు శ్రీ ముమ్మనేని సుబ్బారావుగారు ముఖ్యఅతిథిగా, పాల్గొన్నారు. దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభ—ఆంధ్ర అధ్యక్షులు, శ్రీబోయపాటి నాగేశ్వరరావుగారు, రిప్పను కత్తిరించి హాలును ప్రారంభించారు. తొలుత శాస్త్రీయంగా ఘాణా కార్యక్రమం నిర్వహించబడినది. సభకు విచ్చేసిన అనేకమంది పురప్రముఖులు, స్వాతంత్ర్య సమరయోధులు. సాహితీవేత్తలు, హిందీ ప్రచారకులు, ప్రశ్నల విద్యార్థిని విద్యార్థులకు ఆంధ్రసభ కార్యదర్శి శ్రీ అన్నదానం శంకరశాస్త్రిగారు స్వాగతము పలికిరి. ముఖ్య అతిథులను వేదికపైకి ఆహ్వానించిరి. శ్రీ వెంకట్రామయ్యగారు అతిథులందరికి ఆల్పాహార విందు యేర్పాటుచేసిరి. విందు అనంతరం విద్యార్థి సమ ప్రార్థనాగీతంతో సభ ప్రారంభమైనది.

శ్రీ ముమ్మనేని సుబ్బారావుగారు శ్రీసోమూరి వెంకట్రామయ్యగారి చిత్ర వటమును ఆవిష్కరించిరి. అనంతరం జ్యోతి వెలిగించి, శ్రీసోమూరి వెంకట్రామయ్యగారు హిందీ ప్రచారక ప్రశ్నల సేవన ప్రారంభించగా, ఆంధ్రసభ తరపున అధ్యక్షులు శ్రీ రామస్వామిగారు, శ్రీసోమూరి వెంకట్రామయ్యగార్ని దుర్భాజవ, ఘంపుప్పాదులతో సన్మానించారు. ఇదేసందర్భంలో దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచారసభ—మద్రాసు కార్యాధ్యక్షులు శ్రీకాజ వెంకటేశ్వరరావుగారు తాను రచించిన, 'అంతర్జాతీయ హిందీ కవిత్వా సంగ్రహమును, కృతి భర్త శ్రీ సోమూరి వెంకట్రామయ్యగార్ని సమర్పించిరి.

సభాధ్యక్షులు శ్రీరామస్వామిగారు తన ప్రసంగంలో సభకు 75 సంవత్సరాలు నిండిన సందర్భములో జరుగనున్న అమృతోత్సవాలను గురించి వివరించి, ఈనెం 21వ, తేదీన ఢిల్లీలో భారత ప్రధానమంత్రి ద.రా. హిందీ ప్రచారసభ—మద్రాసు అధ్యక్షులైన శ్రీ పి. వి. నరసింహారావుగారి నివాసములో, అమృతోత్సవాం ప్రారంభోత్సవంగాపించెదరని నుడివిరి. శ్రీ బోయపాటి నాగేశ్వరరావుగారు తన ప్రసంగంలో ఈ భవనానికి గల విశిష్ట ప్రాముఖ్యతను వివరించారు. ఈ భవనపుపుణ్యది రాయని జాతిపిత మహాత్మాగాంధీజీ 1946లో ఆశీర్వాదించి రనియు, గాంధీజీ అను యాయులు శ్రీ వినోబా బావేగారు 1949లో దానిని స్థాపించా

రనియు, 1969లో సరిహద్దు గాంధీ భాన్ అబ్దుల్ గఫార్ భాన్ గారు ప్రారంభోత్సవం చేశారనియు, అప్పటి ముఖ్యమంత్రిగారైన శ్రీ కాసు బ్రహ్మానందరెడ్డిగారు సభకు అధ్యక్షత వహించారనియు నుడివిరి. అలాంటి యీ భవనము పై నిర్మించిన యీ హాలుకి 50 వేలు భూరి విశాళ మొసంగిన, ధర్మదాత, స్వాతంత్ర్య సమర యోధులు శ్రీ సోమూరి వెంకట్రామయ్య, గారి పేరు పెట్టుట సముచితమని, ఇది మనందరికి గర్వకారణమనిరి, భారతీయ సంస్కృతిలోని దానశీలతను వివరించుచూ, శ్రీ సోమూరి వారి దాతృత్వమును, గుణగణాను బహముఖంగా శ్లాపించారు.

శ్రీ సోమూరి వెంకట్రామయ్యగారు తనకు జరిగిన సన్మానమునకు కృతజ్ఞత తెలుపుచూ, తాను మహాత్మాగాంధీజీ వంశ ప్రేరణ పొందిన వాడనై, కాశీకి వెళ్ళి హిందీ నభ్యసించుటయేగాక, దేశభక్తునిగా మారిన ఘట్టము తెన్నింటినో మనో రంజకంగా వివరించారు. చివరగా తనకు కృతీ సమర్పణ చేసిన శ్రీ కాజ వెంకటేశ్వరరావుగారిని నూతన ఖడ్గ వస్త్రముతో సన్మానించిరి.

ముఖ్యఅతిథి శ్రీ ముమ్మసేని సుబ్బారావుగారు తమ సందేశముతో, శ్రీ సోమూరి వారిని, అన్ని

రంగముల వారు సన్మానించుటకు కారణం, వారు చేస్తున్న వివిధ సంఘసేవా కార్యములు, వాటి యందు చూపుచున్న శ్రద్ధ, ఆర్థిక సహకారము లేనని తెలియజేసిరి. అనంతరం హిందీ బి.ఎడ్ కాలేజీ లెక్చరర్ శ్రీమతి సీతానాయుడుగారు ధన్య వాద సమర్పణ చేయగా 'జనగణమన' జాతీయ గీతాలాపనతో సభ జయప్రదంగా ముగిసింది.

ప్రమాణపత్ర వితరణోత్సవము

తేది 3-3-94 నాడు సాయంత్రము 3 గంటలకు ఉషోదయా విద్యామందిరమునందు దిశంబురు నెంట్ జరిగిన అమృత హిందీ పరీక్షలో ఉత్తీర్ణులైన విద్యార్థులకు ప్రమాణపత్ర వితరణోత్సవము జరిగినది. సభకు అధ్యక్షత వహించిన కన్వీనర్ శ్రీ యం. శివమోహన్ గారు హిందీ భాషావివృద్ధికి ప్రచారమునకూ పాటుపడుతున్న హిందీ ప్రచారకులు శ్రీ యం కరిబనయ్య గారిని ప్రశంశిస్తూ, హిందీ ప్రచారానికి విద్యామందిరం తరపున తమ వంతు సహాయ సహకారాలు అంది సామని తెలియజేసిరి.

శ్రీమతి యం. సుజాతగారిచే వందన సమర్పణ జరిగెను.

అంధ్ర

నందలి వివిధ జిల్లాలలో జరుగనున్న అమృతోత్సవ మహాసభల
సందర్భమున సన్మానింపబడు ప్రచారకుల పేర్లు

క్ర. సంఖ్య	పేరు	గ్రామము/పట్టణము	జిల్లా
1	2	3	
	సర్వత్ర		
1.	శ్రీ పి. య్యల కర్మ	శ్రీకాకుళం	శ్రీకాకుళం
2.	శ్రీ వి. దుర్గాదాస్	పొందూరు	శ్రీకాకుళం
3.	శ్రీ వి.వి.ఎన్. శత్యవతి	విస్సన్నపేట	విజయనగరం
4.	శ్రీ బి.పి. మిశ్ర	విజయనగరం	విజయనగరం
5.	వి. సుకుమారి	విజయనగరం	విజయనగరం
6.	వై. అంజనేయులు	విజయనగరం	విజయనగరం
7.	ఎన్. తోట	విజయనగరం	విజయనగరం
8.	పి.వి. రామానుజాచార్యులు	విజయనగరం	విజయనగరం
9.	పి.ఎన్. జగ్గరావు	అనకాపల్లి	వికాసపట్నం
10.	డి. వరహ రత్నం	వికాసపట్నం	వికాసపట్నం
11.	కె.బి. మణి	వికాసపట్నం	వికాసపట్నం
12.	కె. సత్యన్నారాయణమూర్తి	వికాసపట్నం	వికాసపట్నం
13.	ఎస్. పెరన్న	వికాసపట్నం	వికాసపట్నం
14.	డి. అమలేశ్వరి	వికాసపట్నం	వికాసపట్నం
15.	పి. మణిశర్వరావు	కాకినాడ	
16.	ఎం. శత్యనారాయణరెడ్డి	జి.మహిబాబ్	కూర్మగోదావరి
17.	బి. సుబ్బలక్ష్మి	రాజమండ్రి	కూర్మగోదావరి
18.	ఇ. ఎంకయ్య	పెద్దాపురం	కూర్మగోదావరి

19.	ఎన్. సోమన్న	మొగలికుదురు	తూర్పు గోదావరి
20.	జి. విశ్వనాథం	కాకినాడ	తూర్పు గోదావరి
21.	పి. సీత	కాకినాడ	తూర్పు గోదావరి
22.	జి. వెంకటాచార్యులు	ఏలూరు	పశ్చిమ గోదావరి
23.	ఎం. జగన్నాథనారాయణ	జంగారెడ్డి గూడెం	పశ్చిమ గోదావరి
24.	జి. కస్తూరి	నిడదవోలు	పశ్చిమ గోదావరి
25.	వి.వి. సుబ్రహ్మణ్యం	ఏలూరు	పశ్చిమ గోదావరి
26.	షేక్ ఇమామ్ సాహెబ్	భీమవరం	పశ్చిమ గోదావరి
27.	టి. మ.త్యావతి	తణుకు	పశ్చిమ గోదావరి
28.	ఎమ్. సురేఖ	జంగారెడ్డి గూడెం	పశ్చిమ గోదావరి
29.	కె. గంగా తనాని	తాడేపల్లి గూడెం	పశ్చిమ గోదావరి
30.	ఎన్. అనసూయ	జంగారెడ్డిగూడెం	పశ్చిమ గోదావరి
31.	ఎన్. పద్మావతి	ఏలూరు	పశ్చిమ గోదావరి
32.	వెంకట పాండురంగారావు	ఏలూరు	పశ్చిమ గోదావరి
33.	కే. కస్తూరిబాయి గాంధీ	కొవ్వూరు	పశ్చిమ గోదావరి
34.	కా. వెంకటేశ్వరరావు	గన్నవరం	కృష్ణా
35.	బి. జె చంద్రకళ	నందిగామ	కృష్ణా
36.	కే. సత్యన్నారాయణరాజు	నూజివీడు	కృష్ణా
37.	సి. హెచ్. శ్రీనిధిరావు	మచిలీపట్నం	కృష్ణా
38.	టి. ఎన్. వి. సాయికుమారి	మచిలీపట్నం	కృష్ణా
39.	సి. విజయలక్ష్మి	మచిలీపట్నం	కృష్ణా
40.	సి. సుబ్బలక్ష్మి	మచిలీపట్నం	కృష్ణా
41.	బి. ఇందిరాదేవి	గుడిపాడ	కృష్ణా
42.	ఎస్. వి. సుబ్బారెడ్డి	వేలేరు	కృష్ణా
43.	ఎ. వి. ఎ. శాస్త్రి	చల్లపల్లి	కృష్ణా
44.	పి. వి. సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరరావు	మెంజెండ్ర	కృష్ణా
45.	కే. నాగేశ్వరరావు	చిన్నాపురం	కృష్ణా
46.	కే. ఎ.ఎ. నాంచారావు	మచిలీపట్నం	కృష్ణా

47.	డి. పెద. మస్తాన్ రావు	అవనిగర్ల	కృష్ణా
48.	ఇ. వి. నాగేశ్వరరావు	సత్రెనపల్లె	గుంటూరు
49.	ఎం. బాపనయ్య	తెనాలి	గుంటూరు
50.	డి. ఉమాదేవి	గుంటూరు	గుంటూరు
51.	ఎన్. కన్యాకుమారి	నర్సరావుపేట	గుంటూరు
52.	కే. అఫీజున్నీసా బేగం	నంబూరు	గుంటూరు
53.	పి. మంగనాథాచార్యులు	నర్సరావుపేట	గుంటూరు
54.	ఎ. సామ్రాజ్యలక్ష్మి	నెల్లూరు	నెల్లూరు
55.	జే. కృష్ణమూర్తి	గూడూరు	నెల్లూరు
56.	కే. పిచ్చాంబి	శ్రీరామపురం	చిత్తూరు
57.	ఏ. ఎస్. కందస్వామి	కత్రెనపల్లె	చిత్తూరు
58.	సి. బాలసుబ్రహ్మణ్యం	తిరువతి	చిత్తూరు
59.	వేమూరి సుబ్బారావు	మదనపల్లె	చిత్తూరు
60.	పి.రామానుజులయ్య	కే. వి. పల్లె	చిత్తూరు
61.	డి. విజయకుమారి	మదనపల్లె	చిత్తూరు
62.	వి. సుబ్బారాయుడు	కడవ	కడవ
63.	కే. శివశంకర రెడ్డి	కడవ	కడవ
64.	కె. పి. ఇబ్రహీమ్ ఖాన్	కడవ	కడవ
65.	ఐ. గంగిరెడ్డి	పులివెందులం	కడవ
66.	ఎమ్. సోమిరెడ్డి	కొండాపురం	కడవ
67.	కె. విశాఖమ్మ	అనంతపురం	అనంతపురం
68.	కె. మొరళీకృష్ణ	రాయదుర్గ	అనంతపురం
69.	జె. చెన్నకేశవ	రాయదుర్గ	అనంతపురం
70.	ఎ. సి. భాగ్యమ్మ	అనంతపురం	అనంతపురం
71.	ఎ. బి. భజాని	అనంతపురం	అనంతపురం
72.	ఎస్. ఎ. మహబూబ్ సాహెబ్	అనంతపురం	అనంతపురం
73.	ఎన్. నరసమ్మ	అనంతపురం	అనంతపురం
74.	జింకా మురళీకృష్ణ	రాడిపల్లి	అనంతపురం

75.	వి. చాయాకూషన్	అనంతపురం	అనంతపురం
76.	కె. గంగిరెడ్డి	గుంతకల్	అనంతపురం
77.	ఎస్. మల్లికార్జునగౌ	గుంతకల్	అనంతపురం
78.	కె. బాగ్యలక్ష్మి	కర్నూలు	కర్నూలు
79.	ఎమ్. హబీబ్‌పాషా	కర్నూలు	కర్నూలు
80.	జి. అమరయ్య	ఆదోని	కర్నూలు
81.	జి. శశిధర్	ఆదోని	కర్నూలు
82.	ఎమ్. ఆర్. శరత్‌కుమార్	ఃసికింద్రాబాద్	హైదరాబాద్
83.	చవాకుం రామకృష్ణారావు	హైదరాబాద్	హైదరాబాద్
84.	చవాకుం విజయనిర్మలం	హైదరాబాద్	హైదరాబాద్
85.	పి. రవీంద్రనాథ్	జనగామ	వరంగల్
86.	ఎమ్. అబ్దుల్ రహమాన్	జనగామ	వరంగల్
87.	బి. నరసయ్య	జనగామ	వరంగల్
88.	టి. స్వరాజ్యం	జనగామ	వరంగల్
89.	ఎమ్. డి. జహీరుద్దీన్	నీరపుర్ కాగత్‌నగర్	ఆదిలాబాద్
90.	పి. మోహనరావు	నసపూర్	ఆదిలాబాద్
91.	టి. జనవన్న	మహబూబ్‌నగర్	మహబూబ్‌నగర్
92.	శ్రీమతి వీలాబాయ్	మహబూబ్‌నగర్	మహబూబ్‌నగర్
93.	ఎమ్. డి. జహంగీర్ ఖాన్	మహబూబ్‌నగర్	మహబూబ్‌నగర్
94.	ఎన్. ఉషానాథ్	మణుగూరు	ఖమ్మం

ప్రవృత్తి

(యాజమాన్యం తదితర వివరాలు)

[పాఠం 4 (8 వ నిబంధన) ప్రకారము]

1. ప్రచురణ స్థలం : 6-2-959 ఖైరతాబాద్, హైదరాబాద్-500 004
2. ప్రచురణ వ్యవధి : మాసం
3. ముద్రాపకుని పేరు : ఎ. శంకరశాస్త్రి
జాతీయత : భారతీయత
చిరునామా : 6-2-959 ఖైరతాబాద్
హైదరాబాద్-500 004
4. ప్రతిక యజమానుడు : దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభ-ఆంధ్ర
6-2-959 ఖైరతాబాద్, హైదరాబాద్-500 004

ప్రచురణములు నాకు తెలిసినంత వరకు వాస్తవికమైనవని ఇందుమూలముగా తెలియ చేయుచున్నాను.

హైదరాబాద్

తేదీ 28-3-1994

ఎ. శంకరశాస్త్రి

ప్రకాశకులు

